

BEOGRAD, 10. februarja (Tanjug) — Zdravniški konzilij je sporočil, da je danes ob 14.35 v ljubljanskem Kliničnem centru umrl član predsedstva SFRJ in član predsedstva centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije tovariš EDVARD KARDELJ.

Smrt je nastopila po 20 urah kome, ki je bila zadnja faza hude petletne bolezni. To so sporočili v predsedstvu SFRJ in predsedstvu centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije.

DE

Glasilo Zveze sindikatov Slovenije, glavni urednik: Vojko Černelč, odgovorni urednik: Bojan Samarin

DELAVSKA ENOTNOST

10. februarja 1979

Umrl je Edvard Kardelj

eden najzaslužnejših borcev za srečo delovnih ljudi, genialni teoretik marksistične misli in socialističnega samoupravnega sistema, človek, ki je z vsem svojim ustvarjanjem izpričeval nepremakljivo zvestobo delavskemu razredu in delovnim ljudem v njihovem boju za boljšo usodo

»... Sreče človeku ne more dati niti država niti sistem niti politična partija. Srečo si lahko človek ustvari sam. Avantgardne sile socializma in socialistična družba imajo potemtakem lahko samo en cilj — da glede na možnosti danega zgodovinskega trenutka ustvarjajo razmere, v katerih bo človek kar najbolj svoboden pri takšnem osebem izražanju in ustvarjanju, da bo lahko — na podlagi družbene lastnine proizvodjalnih sredstev — svobodno delal in ustvarjal za svojo srečo. To je samoupravljanje...«

Edvard Kardelj: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, 1977

Življenje, polno trdne vere v neizčrpno ustvarjalno silo širokih ljudskih množic

Eden najzaslužnejših borcev za srečo delovnih ljudi, genialni teoretik marksistične misli socialističnega samoupravnega sistema, človek, ki je z vsem svojim ustvarjanjem izpričeval nepremakljivo zvestobo delavskemu razredu in delovnim ljudem v njihovem boju za boljše usodo, Edvard Kardelj, se je rodil 27. januarja 1910. leta v Ljubljani. Starša sta bila delavca, oba tesno povezana z delavskim gibanjem. Tako ni naključje, da je Edvard Kardelj že zelo zgodaj vstopil v Svobodo, delavsko kulturno prosvetno društvo v Ljubljani. Vodilni vpliv v vodstvu društva so imeli komunisti in pogosto je prihajalo do konfliktov med socialdemokrati in komunisti. Mladi Kardelj se je odločil za komuniste. »Prigovarjala me je njihova večja borbenost in odločnost,« je 1959. leta izjavil v razgovoru z uredniki »Mladosti«. Vendar pa je na njegovo usmeritev odločilno vplival spopad slovenskih rudarjev z orjunaši leta 1924 ter njegova dejavnost v ilegalnih marksističnih krožkih v šoli, pa tudi v drugih naprednih mladinskih skupinah. Po končani meščanski šoli se mladi Kardelj vpiše na učiteljsko ter maturira leta 1929. Toda učiteljeval ni nikoli — kmalu po maturi ga zapro zavoljo revolucionarne dejavnosti. S šestnajstim leti postane član ilegalne organizacije SKOJ, leta 1928 član mestnega komiteja SKOJ v Ljubljani, leto zatem pa član pokrajinskega komiteja. Na jesen 1929. leta ga prvič zapro. Potem ko ga izpustijo iz zapore, postane ob koncu tega leta sekretar pokrajinskega komiteja SKOJ, v februarju 1930. leta pa ga oblasti vnovič zapro. V beograjskih policijskih zaporih mladega Kardelja težko mučijo, zatem pa ga sodišče za zaščito države obsodi na dve leti strogega zapore v Zabeli pri Požarevcu. Ta čas Kardelj izkoristi tako, da se uči, deluje v ilegalnih krožkih zaprtih komunistov in da proučuje marksistično misel.

Iz kaznilnice v Zabeli se Kardelj vrne v Ljubljano, kjer se takoj vključi v partijsko delo. Skupaj z Borisom Kidričem postane 1932. leta član vnovič ustanovljenega pokrajinskega komiteja partije. Je eden najbolj aktivnih dejavnikov pri obnovi partijske organizacije v Sloveniji, ki je bila v obdobju velikih aretacij v letih 1929—1930 povsem razbita. Z namenom, da bi se partija čim bolj povežala z množicami, je bil Kardelj poleg okrepljenega dela pokrajinskega komiteja pri ideološkem in propagandnem delovanju s pomočjo ilegalnih publikacij pobudnik ustanavljanja legalnih partijskih publikacij, kakršne so bile Nova knjiga in Književnost v Ljubljani, Ljudska pravica v Murski Soboti in druge. Tudi sam veliko piše tako v ilegalnem partijskem tisku kot v legalnih revijah, ki jih je ustanovila partija, pripravil pa je tudi več brošur o aktualnih vprašanjih partijske politike. Kardelj aktivno sodeluje pri organiziranju stavk rudarjev v Trbovljah, zavoljo česar se mora za nekaj časa vrniti v ilegalo. Kot eden izmed sekretarjev pokrajinskega komiteja sodeluje pri organiziranju in delu pokrajinske konference v Goricanah pri Ljubljani, kjer se prvič sreča s tovarišem Titom, ki se je konference udeležil kot odposlanec CK KPJ.

Po sklepu CK KPJ ob koncu leta 1934 odide Kardelj v Sovjetsko zvezo, kjer ostane do konca leta 1936. Ondod obiskuje Leninsko šolo, zatem pa predava na komunistični univerzi narodnostnih manjšin Zahoda. V januarju leta 1937 se prek Pariza, kjer je bil tedaj sedež politbiroja CK KPJ, ilegalno vrne v domovino, saj je od centralnega komiteja med

drugim dobil nalogo, da s pokrajinskim komitejem organizira ustanovni kongres komunistične partije Slovenije, ki tudi zaseda na pomlad leta 1937. V začetku 1938 policija vnovič zapre Kardelja. Zaprt je štiri mesece. V tem času pa pripravlja obsežno študijo o razvoju slovenskega narodnostnega vprašanja. V letu 1939 se Kardelj vnovič umakne v ilegalo ter kot instruktor CK KPJ dela s centralnim komitejem KP Slovenije in KP Hrvaške. Od začetka 1940. leta živi v glavnem v Zagrebu, kjer dela v sekretariatu politbiroja KP. Odkar je bilo v letu 1937 ustanovljeno novo vodstvo KPJ s tovarišem Titom na čelu, je Edvard Kardelj eden izmed Titovih najbližjih sodelavcev. Obiskuje partijske organizacije, se zavzema za njihovo utrditve in za uresničitev nove politike KPJ, skupaj s Titom in drugimi tovariši pripravlja zgodovinsko peto konfe-

zmerij sil v svetu ter perspektiv nadaljnega družbenega razvoja Kardelj jasno opozarja, da od reakcije slovenski narod ne more pričakovati pomoči v svojem osvobodilnem boju, da je rešitev narodnostnega vprašanja Slovencev, pa tudi drugih narodov Jugoslavije in narodov sveta, možna le v naprednem antifašističnem in delavskem gibanju. Kardelj poudarja, da je samo tista rešitev narodnostnega vprašanja dokončna, ki daje narodu vse demokratične pravice, in ki hkrati ustvarja pogoje za socialni napredek, saj, kot zapiše v svoji knjigi, lahko povzroči nekemu narodu največ nepopravljive škode iluzija, da bo dobil svojo svobodo kot darilo za pomoč neki reakcionarni in imperialistični akciji. Ko opozarja na položaj Jugoslavije v tedanjih razmerah in na pomen obrambe njene neodvisnosti, v bistvu najbolj konkretno odgovarja na

pri organiziranju ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju. Po nemški ofenzivi na svobodno ozemlje v Srbiji odide Kardelj skupaj z vrhovnim štabom v Bosno, od tod pa prek Sarajeva v Zagreb, da bi v tem mestu organiziral ilegalni center CK na okupiranem ozemlju. Zatem odpotuje v Ljubljano in neposredno sodeluje v vodenju ljudske vstaje. V juliju 1942. leta odide na osvobojeno ozemlje in se izmenoma mudi pri glavnih štabih Slovenije in Hrvaške, pri čemer neposredno deluje pri organiziranju organov ljudske oblasti, partijskih in drugih političnih organizacij ter enot NOV na tem področju.

Zatem pa Edvard Kardelj deluje predvsem v CK KPJ in v vrhovnem štabu, nadaljuje s svojim delom pri organiziranju ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju ter opravlja druge partijske in politične naloge.

telesu ter tako opredeljuje naravo in neposredne naloge AVNOJ; na eni strani je AVNOJ politični predstavnik osvobodilnega gibanja narodov Jugoslavije, zato mora postati središče vseh patriotskih in svobodoljubnih sil Jugoslavije, organizator političnega dela v množicah Jugoslavije, njegov cilj je mobilizacija ljudskih sil za zmago nad okupatorjem. AVNOJ je torej organ boja narodov Jugoslavije za njegove nacionalne cilje. Na drugi strani pa je AVNOJ tudi glavni nosilec in organizator oblasti narodov Jugoslavije. Zato je naloga AVNOJ postaviti temelje resnične demokracije, kakršno zahtevajo ljudske množice Jugoslavije, predvsem pa temelje tistih načel, na katerih bo zgrajeno bodoče državno življenje narodov Jugoslavije. AVNOJ je zato tudi začasni organ oblasti narodov Jugoslavije ali konkretnije, kot pravi Kardelj, demokratskih ljudskih množic Jugoslavije.

Edvard Kardelj tudi sodeluje v pripravah na drugo zasedanje AVNOJ v Jajcu v novembru 1943. leta. Na tem zasedanju je izvoljen v predsedstvo AVNOJ in za podpredsednika nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije. Bistvo sklepov drugega zasedanja AVNOJ Kardelj povzema v treh temeljnih dejstvih: potrditev in uzakonitev demokratične ljudske oblasti; federativna ureditev; obračun z emigrantsko in notranjo protiljudsko reakcijo. Odtlej Kardelj nenehoma vodi delo in prizadevanja za razvoj zakonodaje in za organiziranje nove ljudske oblasti. Skupaj s Titom in drugimi tovariši sodeluje v razgovorih med delegacijo NKJ in Šubašičevo kraljevo vlado v emigraciji za ustanovitev skupne vlade. Ko je bila na podlagi sporazuma Tito—Šubašič v marcu 1945. leta ustanovljena nova vlada, postane Kardelj njen podpredsednik in minister za konstituantno. Kardelj vodi delo pri pravi prve ustave FNRJ in pri nastajanju temeljnih zakonov. V članku Moč ljudskih množic, objavljenem v mesecu maju 1945. leta, opozarja Kardelj na globoko demokratično bistvo ljudske oblasti ter na najširšo, množično podlago revolucionarnih procesov v deželi: »Tisto, kar je v tem procesu najpomembnejše, je široko sodelovanje ljudskih množic v obnovi dežele in pri graditvi državnega aparata, široka udeležba ljudskih množic v oblasti. Vsa organizacija tega aparata, vse oblike tega procesa morajo biti takšne, da bodo omogočile čim bolj množično udeležbo osnovnih ljudskih slojev, to je delovnih množic... Narodnoosvobodilno gibanje se je že od vsega začetka razvijalo na trdni veri v neizčrpno ustvarjalno silo širokih ljudskih množic... Prav zato je bilo prepiranje vselej glavna metoda narodnoosvobodilnega gibanja pri mobilizaciji širokih ljudskih množic za narodnoosvobodilni boj. Razvijanje pobude množic od spodaj je bilo po prepričanju vodilnih sil narodnoosvobodilnega gibanja prvi in glavni pogoj za zmago... Odločitve so prihajale takorekoč neposredno iz ljudstva. Zato so te odločitve dobivale kar najbolj aktivno vsakodnevno podporo množic. V tem je tudi bistvo prave demokracije, ki mora omogočiti, da lahko vsak državljan v različnih oblikah sodeluje pri upravljanju z državo...«

Po sprejemu prve ustave 1946. leta Kardelj postane predsednik kontrolne komisije. Ko pojasnjuje potrebo po ustanovitvi te komisije, Kardelj poudarja, da je bistvo in namen kontrole — zagotoviti, da se

državna uprava ne bo izognila družbeni kontroli. Zato je naloga družbene kontrole na eni strani preverjanje odnosov državne uprave do širokih ljudskih množic, do državljanov, na drugi strani pa kontrola državne uprave pri njenem uresničevanju zakonov in drugih predpisov. Tako opredeljena vloga kontrolne komisije, ki jo vodi Edvard Kardelj, odločilno vpliva na nadaljnjo graditev novih organov oblasti in uprave.

Po razformiranju kontrolne komisije 1948. leta Kardelj prevzame dolžnost ministra za zunanje zadeve, 1953. leta pa je po sprejemu ustavnega zakona izvoljen za podpredsednika zveznega izvršnega sveta.

Naslonitev na najširše ljudske množice je bila ena temeljnih značilnosti usmeritve KPJ tako v obdobju njenega ilegalnega boja kot v obdobju socialistične revolucije. To je tudi opredelilo smer revolucionarne preobrazbe v deželi. Odsev te usmeritve jasno sledimo skozi dela Edvarda Kardelja. Trdna vera v ustvarjalno moč človeka je ena temeljnih značilnosti, rdeča nit v Kardeljevih teoretičnih in ideoloških stališčih in v njegovi praktični politični dejavnosti. Še več, njegova dela opredeljujejo tako teoretična kot ideološka izhodišča te usmeritve, nakazujejo perspektivo tudi za praktično akcijo subjektivnih sil.

Vedno protidogmatičen, vselej prevzet s hotenjem analizirati naše izkušnje in pogoje za razvoj tudi s stališča narodnostnih in mednarodnih razsežnosti, vedno znova prevzet s hotenjem, da predvsem na rezultatih prakse gradi svoja teoretična stališča in praktično delovanje, Edvard Kardelj nenehno išče in sprejema nove oblike, nove rešitve, takoj ko se izkaže, da so stare preživele. Od tod izvira ta moč in jasnost njegovih podmen, bodisi da gre za razlaganje sedanjosti ali za prikazovanje perspektiv nadaljnega razvoja, bodi da gre za boj proti katerikoli obliki sodobnega revizionizma-buržoazno-liberalističnega ali birokratsko-etatističnega.

V svojem znanem predavanju v Oslu 1954. leta, ko v strnjeni obliki opredeljuje bistvo socialističnega revolucionarnega razvoja Jugoslavije, Kardelj odločno zanika tedanja pojmovanja v svetu, da je bila Jugoslavija do leta 1948 na idejnih in političnih pozicijah stalinizma in da se je šele pod pritiskom stalinizma odločila stopiti na pot boja proti birokratizmu in za obrambo demokracije. Po Kardeljevih besedah takšna pojmovanja postavljajo na glavo zaporedje dogajanja, saj konflikt s stalinizmom ni bil vzrok, temveč je bil posledica različnih težav v razvoju jugoslovanskega in sovjetskega družbenega sistema. Prav te različne težave v razvoju sistema in s tem povezane razlike v zunanje-političnih težnjah so vplivale na odnose med obema državama in ne narobe. Razumljivo pa je tudi, da so odnosi, ki so se zatem razvili med obema državama, vplivali na krepitev notranje-političnih težav, značilnih za novo Jugoslavijo. Notranji in zunanje-politični aspekti tega vprašanja torej pomenijo neločljivo celoto, ugotavlja Edvard Kardelj. Kdorkoli bi poskušal razlagati specifični notranji razvoj Jugoslavije izključno kot rezultat zunanje-političnega konflikta, bi bil daleč od resnice, zato tudi ne bi mogel samemu sebi pojasniti vsebine notranje-političnega razvoja Jugoslavije v obdobju po 1948. letu.

V svojih delih Edvard Kardelj razgalja bistvo birokratizma in opozarja

renco KPJ, na kateri je imel tudi referat o političnih razmerah. Na peti konferenci je Edvard Kardelj vnovič izvoljen v CK in politbiro partije.

Intenzivna politična dejavnost pa Kardelja ne ovira pri njegovem publicističnem in teoretičnem delu na področju družbenega razvoja v deželi in v mednarodnem političnem dogajanju. Svoja dela objavlja v ilegalnem političnem tisku pod različnimi psevdonimi — Tone Brodar, Ivan Kovač, J. Bevc, Levč, P. Lovrič, B., L. itd.. Še posebej ga privlači tedaj največji družbenopolitični problem predvojnega Jugoslavije — nacionalno vprašanje. Že 1939. leta objavi v reviji Književnost pod psevdonomom Tone Brodar članek Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje. Vrh njegovih razmišljanj na tem področju pomeni knjiga, ki jo izda pod psevdonomom Sperans in z naslovom Razvoj slovenskega narodnega vprašanja.

Cenzura zapleni knjigo takoj po izidu.

Na podlagi bogatega zgodovinskega gradiva je Kardelj v tej knjigi prikazal razvoj slovenskega naroda, dal marksistično analizo nastanka in pomena naroda ter opozoril na bistvo nacionalnega vprašanja v sodobni družbi. Na podlagi zgodovinsko-dokumentiranega orisa posameznih obdobij v razvoju slovenskega naroda, analize sodobnih ra-

vprašanje značaja vojne proti fašistični agresiji in jo označuje kot obrambno vojno širšega mednarodnega pomena. Kardelj opozarja, da bi Jugoslavija s tem, ko bi branila svojo neodvisnost, branila tudi mir in s tem pomenila pomembno oviro za uveljavljanje političnega vpliva centra reakcije ter za uresničitev njegovih imperialističnih načrtov. Razvoj dogodkov v Jugoslaviji je jasno potrdil pravilnost Kardeljeve podmene.

Leta 1941 je Kardelj skupaj s Titom in drugimi voditelji KPJ eden izmed organizatorjev narodnoosvobodilne vstaje. Napad Hitlerjeve Nemčije na Jugoslavijo ga zateče v Beogradu, kamor je prišel, da bi kot delegat CK KPJ sodeloval s pokrajinskim komitejem Srbije. Takoj po napadu na Jugoslavijo odpotuje v Zagreb, kjer sodeluje na širšem sestanku politbiroja, ki sklene takoj pritiči s pripravami na vstajo. Zatem odide v Ljubljano in sodeluje pri ustanovitvi Osvobodilne fronte Slovenije, v kateri so se pod vodstvom KP združile vse napredne sile slovenskega naroda. Kardelja izvolijo za podpredsednika IO OF. Do septembra 1941. leta organizira vstajo v Hrvaški in Sloveniji, zatem pa prek Beograda odide na osvobojeno ozemlje. Na zgodovinskem zasedanju v Stolichah postane član vrhovnega štaba NOV, v Titovem Užicu ureja Borbo, opravlja pa tudi druge politične naloge ter se zlasti angažira

To obdobje označujejo številni Kardeljevi članki in govori, v katerih opredeljuje idejne osnove in cilje narodnoosvobodilnega boja. Sodeluje pri oblikovanju vseh pomembnejših odločitev vodstva NOB, zlasti pa tistih, ki pomenijo graditev temeljev nove državne skupnosti. V članku, ki ga v oktobru 1941. leta objavi v Borbi, Kardelj opozarja, da se stari organi oblasti ne morejo ohraniti, »saj so mreža, prek katere je okupator ropal in zatiral ljudstvo... ne dajejo nobenega poročstva za zagotovitev osvobojenih področij... celo če bi jih sestavljali najboljši ljudje, niso sposobni v sedanjem trenutku mobilizirati ljudstva za boj proti okupatorju«. Zato pa imajo narodnoosvobodilni odbori globoko demokratičen značaj, so svobodno izvoljeni in neposredno izvoljeni od ljudstva, zato tudi lahko delujejo skupaj z njim in uživajo zaupanje ljudstva. Narodnoosvobodilni odbori predstavljajo skupaj z našimi oboroženimi silami glavno orožje za zmago pravične stvari našega ljudstva, ugotavlja Kardelj.

Delegati na prvem zasedanju AVNOJ v Bihacu 1942. leta izvolijo Kardelja za podpredsednika izvršnega odbora. Ko Kardelj v decembru 1942. leta analizira pomen AVNOJ, razkriva notranje in zunanje politične razmere, ki so narekivale potrebo po ustanovitvi takšnega

na potrebo po krepitvi socialistične demokracije. Na birokratizem ne gleda kot na neko lastnost ljudi, čeprav se seveda pojavlja tudi v tej obliki, temveč kot na značilnost in lastnost družbenih odnosov v prehodnem obdobju. V svojih delih osvetljuje objektivne družbenoekonomske in politične razmere, ki porajajo birokratizem, opozarja ne nevarnosti, ki jih pomeni birokratizem za razvoj socialističnih družbenih odnosov. Pri tem se njegove misli ne zaustavljajo zgolj na ugotavljanju dejstev, hkrati opozarja tudi na oblike boja proti birokratizmu in na razvoj socialističnih odnosov, pri čemer z globokim smislom za realnost opredeljuje stvarne, materialne, družbene in politične pogoje ter možnosti, ki določajo okvire vsakodnevnih političnih prakse in uveljavljanja konkretnih ukrepov pri graditvi družbenega sistema v Jugoslaviji.

Ob sprejemanju zakona o ljudskih odborih v maju 1949. leta, ki je pomenil pomemben korak naprej pri graditvi ljudskih odborov kot temeljnih organov oblasti, Kardelj daje analizo ljudske demokracije kot specifične oblike diktature proletariata. Opozarja, da je poglobljanje in širjenje demokracije na vseh področjih družbenega življenja zakonitost socialističnega razvoja v prehodnem obdobju, da bi sleherni kršitev te zakonitosti nujno privedla do težkih posledic v razvoju družbenih odnosov, zlasti pa do ideološke stagnacije. Skrb za razvoj mehanizma družbenega samoupravljanja, ki pomeni bistvo politike Zveze komunistov, se kot rdeča nit vleče skozi vsa Kardeljeva dela. »Ljudska samouprava je odločilen element vsebine ustvarjalne energije naroda,« ugotavlja Edvard Kardelj. »Napačno je misliti, da načelo samoupravnosti zadeva le takšne organe oblasti, kakršni so ljudski odbori; ne, mi moramo to načelo čedalje bolj razvijati povsod, v sleherni organizacijski enoti našega družbenega življenja. Njegove elemente moramo razvijati tako v podjetjih kot v ustanovah, povsod, kjer pobuda množic lahko prispeva k večjim in boljšim rezultatom,« trsira že v tem obdobju Edvard Kardelj pot v samoupravni socializem in samoupravne družbene odnose.

Kardelj aktivno sodeluje tudi pri graditvi družbenega in ekonomskega sistema. Kot podpredsednik zveznega izvršnega sveta vodi zakonodajno delo, ki zadeva oblikovanje državnega družbenega sistema. Ob ustavnih spremembah 1953. leta Kardelj skupaj z Mošom Pijadejem in drugimi tovariši pripravlja ustavni

zakon, ki opredeljuje poti nadaljnega razvoja socialistične demokracije in socialističnih družbenih odnosov. Vodi tudi delo ustavne komisije, ki jo v decembru 1960. leta imenuje zvezna ljudska skupščina.

Delavsko samoupravljanje in občina, ta temeljna družbenoekonomska celica družbene ureditve FLRJ, odnosi, ki se porajajo v proizvodnji in pri graditvi mehanizma komunalne samouprave — vse to so problemi, ki jim Kardelj posveča posebno pozornost. Hkrati s tem, ko vedno znova zagovarja razvoj komunalne samouprave ter krepitve njene materialne podlage, pa hkrati opozarja, da občine ne smemo obravnavati kot neke zaprte, univerzalne družbene organizacije, temveč kot celico sestavljenega, pa vendarle enotnega državnega organizma. Vedno znova poudarja potrebo po enotnosti družbene skupnosti, ki je pogojena s stopnjo razvoja proizvodnih sil in to ne le v državi sami, temveč v celotnem svetu. Zato tudi socialistična Jugoslavija ni in ne more biti federacija občin, temveč sestavljen, vendar enoten družbeni organizem, katerega podlaga in bistvo je osvobodeno delo. Enotnost družbene skupnosti pa zagotavljamo z maksimalnim osvobajanjem pobe in z dejavnostjo slehernega posameznika, osvobodjenega človeka. Da pa bi to tudi v resnici bil, ugotavlja Kardelj, mora biti človek tako upravljavec kot tisti, ki odloča o delitvi.

Na petem kongresu SZDLJ v aprilu 1960. leta govori Edvard Kardelj: »V prvem obdobju naše revolucije je določala plačo delavcu država oziroma njeni centralni organi. To pomeni, da so dajali konkretna merila za delo. Kot prehodna rešitev je bilo to ne le opravičeno, temveč tudi edino možno, toda s tem je bila na področju delitve ustvarjena določena enakopravnost glede na zakon, vendar ne tudi stvarna enakopravnost glede dela. Mimo tega — in to je z družbenoekonomskega stališča najbolj pomembno — proizvajalec sam ni imel neposrednega vpliva na delitev, razen toliko, kot je socialistična država upoštevala razpoložnje in pojmovanje delovnih množic. Z drugimi besedami, ne glede na spremenjeni značaj lastnine in ne glede na progresivno in humanistično subjektivno usmeritev socialistične države, oblike delitve še vedno nosijo v sebi — vsaj v svojih zunanjih oblikah — močne ostanke mezdnih odnosov, rekeli bi državno-mezdni odnosov.

Z ustanovitvijo delavskih svetov smo storili prvi korak pri odpravljanju

nju teh odnosov. V prvi fazi so bili delavski sveti še demokracičen, političen instrument, prek katerega je bilo mogoče spreminjati materialne odnose. Naslednji korak je bil njihovo stvarno spreminjanje, kar je terjalo odločno reorganizacijo celotnega gospodarskega sistema in maksimalno decentralizacijo gospodarskega upravljanja. V tej fazi smo se lotili tudi sprememb v plačilnem sistemu. S perspektivo, da postopno uresničimo polno samoupravljanje delovnih kolektivov v proizvodnji in delitvi, omejeno le z družbenim planom globalnih poropcev v gospodarstvu in s splošnimi regulativnimi ukrepi državnih organov. V takšnih razmerah je moral dobiti samoupravljanje delavcev na področju upravljanja s proizvodnjo čedalje bolj konkretno materialno vsebino — prav v rezultatih na področju delitve.« V specifični povezavi individualnega in kolektivnega interesa Kardelj torej vidi tisto spodbudo, ki lahko ob ustreznih splošnih ekonomski politiki države veliko bolj vpliva na nadaljnji razvoj proizvodnih sil, kot pa boj za profit v razmerah razvitega kapitalizma ali pa kot to lahko zagotovi birokratsko administriranje državnega aparata.

Posebno pomembno področje Kardeljevega teoretičnega in praktičnega dela je socialistična preobrazba vasi. Razvoj zadružništva mora biti stvar kmetov samih, njihovega hotenja, njihove čedalje večje zavesti, saj ga tedaj ne bo moglo prav nič omajati, opozarja Edvard Kardelj že v septembru 1947. leta. Na 9. plenumu SZDLJ v maju 1959. leta pa daje Kardelj vsestransko analizo prehojene poti v naši agrarni politiki in opredeli politiko Zveze komunistov glede socialistične preobrazbe vasi. Takole ugotavlja: Cilj naše socialistične politike na vasi je en sam: rekonstrukcija kmetijstva in nastanek velikih socialističnih enot, sposobnih organizirati na podlagi sodobne tehnike in znanstvenih dosežkov družbeni proces dela ob postopnem podružbljanju zemlje... Moderna proizvodnja, moderni proizvodni proces je možen le s proizvodnim sodelovanjem socialističnih proizvodnih organizacij s kmetom oziroma razvijanjem ekonomskih odnosov, ki jih imenujemo socialistična kooperacija.

Kot eden izmed sekretarjev CK ZKJ je Edvard Kardelj veliko prispeval tako s svojimi teoretičnimi deli kot z aktivnostjo pri praktičnem uresničevanju politike partije k njeni ideološki in organizacijski enotnosti ter k uresničevanju programa sociali-

stične izgradnje, ki sta ga izoblikovala CK in tovariš Tito. Do 5. kongresa SZDLJ v aprilu 1960. leta je bil Edvard Kardelj tudi generalni sekretar tega splošno ljudskega parlamenta. Iz tega obdobja se spominjamo številnih njegovih govorov in razprav na kongresih ZKJ in SZDLJ, zlasti pa njegovega prispevka pri oblikovanju programa ZKJ, ki ga je obravnaval na 7. kongresu 1958. leta.

Kardeljeva misel odločno poseže tudi v mednarodne odnose in predstavlja velik prispevek v zakladnico izkušnje mednarodnega delavskega gibanja. Edvard Kardelj je enako dejaven tako v praktični politiki kot v svojih teoretičnih obravnavah sodobnih mednarodnih odnosov in razvoja socializma v svetu. V prvih po vojnih letih vodi jugoslovanske delegacije na vseh mednarodnih konferencah, ki rešujejo temeljna vprašanja svobodnega in neodvisnega razvoja narodov Jugoslavije in mednarodnih odnosov. Kardelj vodi jugoslovansko delegacijo na mirovni konferenci v Parizu 1946. leta, vodi delegacijo na zasedanju zunanjih ministrov v Moskvi 1947. leta, vodi jugoslovansko delegacijo na zasedanju generalne skupščine OZN od 1949—1951. V svojem nastopu v generalni skupščini OZN 1949. leta Kardelj prvi spregovori o govorniškega odra te organizacije o nujnosti miroljubnega sožitja med narodi. Pred nami se nenehno zastavlja vprašanje, ali lahko države z različnimi sistemi žive druga ob drugi in miroljubno sodelujejo, zagotavljajo trden mir med narodi, govori Edvard Kardelj na 4. zasedanju generalne skupščine OZN v mesecu septembru 1949. leta. Ni dvoma, da je takšno sodelovanje možno in nujno, odgovarja sam — saj če hočemo mir, potem moramo zagotoviti mir v konkretnih razmerah današnjega sveta, se pravi v razmerah, ko obstajajo države z različnimi družbenimi sistemi. Razlike v družbenem sistemu same po sebi ne pomenijo nevarnosti za vojno, če bomo spoštovali načelo nevmešavanja v notranje zadeve drugih držav. Kardelj poudarja, da vojna nevarnost ne preti zavoljo razlik v družbenem redu, temveč pomenijo to nevarnost imperialistične in antidemokracične težnje v mednarodnih odnosih, izkoriščanje drugih narodov, vmešavanje v notranje zadeve drugih držav in podobno. Kardelj poziva narode sveta, naj prizadevanja za utrditev miru povežejo z vztrajnim bojem za enakopravne odnose med narodi in državami, za utrjevanje neodvisnosti majhnih držav, za ustvarjanje ekonomskih in drugih pogojev nji-

hove neodvisnosti ter za odpravo številnih oblik diskriminacije, ekonomskega in političnega pritiska v mednarodnih odnosih.

Sodobni razvoj proizvodnih sil in sodobna družbena delitev po Kardelju prestopa državne meje in povezuje področja v svetu in svetovno gospodarstvo v neko celoto. Tako postaja čedalje bolj aktualno vprašanje enotnosti sveta, začena se razvijati zavest o tem, da interesi narodov in posameznikov niso več samo omejeni na posamezne narode, da segajo veliko dlje, da jih v končni posledici omejujejo meje sveta. Njegovo vizionarstvo pa spremlja tudi opozorilo: ta zakonita in progresivna družbena težnja pa služi hkrati kot oporišče tako za progresivno in demokracično kot tudi za nazadnjaško in antidemokracično ekonomskopolitično akcijo v mednarodnih odnosih, ki se kaže v težnjah, da bi se ohranili v novih oblikah vsilili narodom takšni odnosi, kot so nadvlada močnih, ekspanzija, neenakopravnost, odvisnost, izkoriščanje, privilegiranost narodov in politični pritisk v najrazličnejših oblikah. Tako govori Edvard Kardelj ob 10-letnici OZN v oktobru 1952. leta.

Na podlagi realistične ocene razmer sil v svetu, odnosa sil med reakcijo in naprednimi miroljubnimi silami, Kardelj leta 1960 v svojem delu Socializem in vojna argumentirano dokazuje, kako obstajajo različni družbeni, ekonomski in politični razlogi, kot tudi stopnja razvoja vojne korenine v trdni veri v sile socializma. Čeprav še vedno obstajajo reakcionarne sile, ki si želijo vojne, so vendarle sile socializma in miru dovolj močne, da lahko zagotove trajen mir. Kardelj poudarja, da je socializem življenjsko zainteresiran za mir tudi s stališča svojih neposrednih nalog in le zavoljo svojih globoko humanih težnj. Mimo tega opozarja, da bodočnost socializma ni le vprašanje razreševanja nasprotij med svetom socializma in kapitalizma, temveč je in bo tudi čedalje bolj zadeva notranjega razvoja socializma. Eden od temeljnih elementov nadaljnega razvoja socializma je priznavanje specifičnih pogojev razvoja sleherni države. Socializem se ne širi zgolj s prenašanjem že uveljavljenih oblik, razmišlja Kardelj, temveč s stalnim porajanjem in dopolnjevanjem novih oblik, ki vplivajo na stare, jih bogatijo in tako spodbujajo nadaljnji napredek socializma. Vse, kar zavira ta proces, to pa so predvsem oblike političnega in ideološkega monopola in hegemonizma, predstavlja cokol v razvoju socialistične družbe, pomeni odsev težav in deformacij pri premagovanju protislovij notranjih gibanj socialistične družbe, zato je vse to potrebno soočiti s prakso, s kritiko, kar pa je možno le v razmerah svobodnega razvoja socialističnih odnosov v sleherni državi. Na podlagi realne ocene razmer v delavskem gibanju posameznih držav, zlasti pa na podlagi dejstva, da socializem že predstavlja svetovni sistem ter ekonomsko silo in ne le politično in ideološko silo, Kardelj poudarja potrebo po širokem sodelovanju ali vsaj usklajevanju vseh socialističnih naprednih sil pri reševanju vprašanj, ki zadevajo socializem in mir v duhu proletarskega internacionalizma ter v vzdušju enakopravnih in tovariških odnosov v mednarodnem delavskem gibanju.

V letih 1958 do 1966 opravlja Edvard Kardelj dolžnosti sekretarja centralnega komiteja ZKJ, od oktobra 1966. leta pa je član predsedstva CK ZKJ, in v letih 1963 do 1967 predsednik zvezne skupščine. Ves čas aktivno sodeluje pri izdelavi vseh najpomembnejših partijskih dokumentov. Ves ta čas pa se njegova misel neutrudno ukvarja z nadaljnjim razvojem družbenopolitičnega sistema in z razvojem socialističnih samoupravnih odnosov. Od 1970. leta dalje je predsednik koordinacijske komisije skupne komisije vseh zborov zvezne skupščine za ustavna vprašanja, ki je pripravila predlog ustavnih dopolnil v letu 1971. V svojem ekspozeju na seji predsedstva CK ZKJ o ustavnih spremembah 3. marca 1971. leta Edvard Kardelj takole povzame izhodiščne točke razvoja ustavnega sistema: Z nadaljnjo graditvijo samoupravnega sistema je

potrebno utrditi družbenogospodarski položaj delavskega razreda oziroma delovnega človeka v celotnem združenem delu in v družbeni reprodukciji. Nujne so spremembe v sistemu državno-pravnih institucij, državno-pravnih predpisov kakor tudi v gospodarskem sistemu, da bi jih čim bolj prilagodili potrebam samoupravne integracije. Narediti je potrebno nove korake pri integraciji tako imenovanih gospodarskih in negospodarskih področij družbenega dela, pri čemer je lahko le neposredna menjava dela oziroma rezultatov dela dejanska gospodarska podlaga takšne integracije. Ker je vsak politični sistem funkcija gospodarskih, tehnično-strukturnih in družbenoekonomskih razrednih odnosov, mora tudi naša družba razvijati svoj politični sistem ne le v nadaljnjo krepitve vodilne vloge interesov delavskega razreda in vseh delovnih ljudi, marveč tudi v čim neposrednejšo integracijo tega sistema s samoupravno organiziranimi interesnimi skupnostmi na različnih področjih družbenega življenja. V povezavi z vsem tem je potrebno na nov način določiti, s tem pa hkrati tudi okrepiti položaj in družbeno vlogo organiziranih sil socialistične zavesti, posebno zveze komunistov, zveze sindikatov in socialistične zveze delovnega ljudstva. Tudi v razvoju strukture občine kot podlage našega družbenega sistema je potrebno resno ukrepati, namen vseh sprememb pa mora biti, da bodo delovni ljudje vse tiste svoje interese, ki jih ne uveljavljajo prek svojih delovnih organizacij, uveljavljali, kolikor je največ mogoče, v samoupravni strukturi občine, ali da bodo prek občine nadzorovali njihovo uresničevanje v republiki, prek republik pa v federaciji. In slednjič, da bi bila socialistična skupnost narodov in narodnosti Jugoslavije krepka in trajna, opozarja Edvard Kardelj, je nujno potrebno identificirati prave, resnične in dolgoročne skupne interese. Hkrati se je potrebno otresti iluzij o skupnih interesih, saj so ostanek ideoloških gibanj iz preteklosti. Le tako bomo lahko sprejeli novo, skupno in od vseh zavestno podpirano idejno podlago bratstva, enotnosti in enakopravnosti narodov Jugoslavije kot podlago za nadaljnjo krepitve naše državne skupnosti.

Vsa ta razmišljanja in snovanja Edvarda Kardelja vodijo k nastanku dveh temeljnih dokumentov sedanjega in bodočega razvoja socialistične samoupravne Jugoslavije — nove ustave iz februarja 1974. leta in zakona o združenem delu v novembru 1976. leta. V letu 1977 spregovori Edvard Kardelj o smereh razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. V tej svoji študiji opredeli demokratični pluralizem samoupravnih interesov kot novo obliko demokratičnega političnega sistema, spregovori o vsebini in naravi svobode in pravic v naši socialistični samoupravni družbi, o smereh nadaljnje graditve političnega sistema samoupravne demokracije ter o nalogah subjektivnih sil družbe pri graditvi našega političnega sistema. »Sreče človeku ne more dati niti država niti sistem, niti politična partija,« ugotavlja Edvard Kardelj. »Srečo si lahko človek ustvari samo sam. Avantgardne sile socializma imajo lahko potemtakem samo en cilj, da glede na možnosti danega zgodovinskega trenutka ustvarjajo razmere, v katerih bo človek kar najbolj svoboden pri takšnem osebnem izražanju in ustvarjanju, da bo lahko — na podlagi družbene lastnine proizvodnih sredstev — svobodno delal in ustvarjal za svojo srečo. To je samoupravljanje...«

Edvard Kardelj postane leta 1949 častni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1960. leta redni član Srbske akademije znanosti in umetnosti, 1971. leta častni član akademije znanosti in umetnosti Bosne in Hercegovine, 1974. leta član Makedonske akademije znanosti in umetnosti, 1969. leta postane častni doktor znanosti univerze v Ljubljani, 1968. leta prejme nagrado AVNOJ. Je nosilec številnih jugoslovanskih in tujih odlikovanj, med drugim Reda junaka socialističnega dela, Reda jugoslovanske zvezde, Reda jugoslovanske velike zvezde. 20. decembra 1951. leta je Edvard Kardelj razglašen za narodnega heroja.

Sindikati mora biti prisoten na vseh ravneh samoupravnega in družbenega odločanja!

V razvitih oblikah socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih odnosov, ki jih vzpostavljata ustava in zakon o združenem delu, imajo sindikati veliko močnejšo vlogo in veliko širše področje nalog. Še več, lahko bi rekli, da je vloga sindikatov vgrajena v mehanizem družbenoekonomskih odnosov kot bistvena in neločljiva oblika teh odnosov.

Bistvena razlika med družbeno vlogo sindikatov v kapitalističnih proizvodnih odnosih in našimi sindikati, se pravi sindikati v proizvodnih odnosih socialističnega samoupravljanja, je v tem, da niso varuhi interesov delavskega razreda in delovnih odnosih in v boju za vsakodnevne ekonomske, socialne in politične zahteve delavcev, ampak v celotnem sistemu družbene reprodukcije. To pa iz preprostega razloga, ker se pri nas upravljanje dela in upravljanje družbenega kapitala, se pravi celotne družbene reprodukcije, spajata v samoupravnem združenem delu, se pravi, v rokah delavcev v temeljnih organizacijah združenega dela. Zaradi tega morajo sindikati pri nas usmerjati delavski razred v to, da vidi splošne pogoje družbene reprodukcije, da bi na tej podlagi lahko realno gledal na probleme razpolaganja z dohodkom. Sindikati morajo biti glavna gibalna sila in odnosni in samoupravnem združenem delu in prevzeti velik del nalog pri nadaljnjem razvoju družbenoekonomskih odnosov, katerih temelji so določeni z ustavo in zakonom o združenem delu.

Zakon o združenem delu predstavlja tako rekoč začetek graditve sistema samoupravnega združenega dela. V praksi se bomo pri izvajanju tega zakona srečevali z vrsto odprtih vprašanj, za katera moramo poiskati tako demokratične kot tudi znanstvene in strokovne rešitve in opredelitve. Kajti ni mogoče tako rekoč na pamet dati rešitve za vsakodnevne odprte probleme v praksi. V tem smislu je

prav sindikat tista družbenopolitična organizacija delavcev, ki mora zavestno vključevati tako delavski razred kot celoto kakor tudi delavce v grupacijah in kolektive v posameznih organizacijah združenega dela in drugih samoupravnih skupnostih v probleme procesa celotne družbene reprodukcije, kakor tudi razširjene reprodukcije v vsaki posamezni temeljni organizaciji združenega dela in v vseh oblikah združevanja dela in sredstev. V ta proces reprodukcije mora sindikat vpeljati delavce in delavski razred kot zavestnega gospodarja tega procesa.

Mehanizem družbenoekonomskih odnosov, ki sta ga vzpostavila ustava in zakon o združenem delu, ne bi mogel zadovoljivo delovati brez polnega angaziranja sindikatov. Zato je družbeno vloga sindikatov močnejša povsod, kjer problemov ne more reševati samo mehanizem sistema, ampak je potrebna demokratična akcija več dejavnikov (na primer s samoupravnim sporazumevanjem in z družbenim dogovarjanjem ali z drugimi podobnimi metodami). V tem smislu predvideva ustava, da bo sindikat v nekaterih primerih nosilec samostojne akcije, v drugih sopodpisnik samoupravnih sporazumov in družbenih dogovorov, v tretjih pa posrednik med stranmi v konfliktu (na primer, v primerih stihijskih konfliktov, kot so ustavitve dela in podobni pojavi).

Z drugimi besedami, sindikat ima ne samo polno svobodo, ampak ima na razpolago tudi vsa sredstva, ki jih potrebuje, da bi se lahko vztrajno bojeval za samoupravne pravice delavcev in njihove neposredne interese in za skupne oziroma dolgoročne interese delavskega razreda v celoti in vseh delovnih ljudi. Povezovanje enega in drugega boja je glavna naloga sindikatov. Prav zato morajo biti sindikati sestavni del celotne strukture socialističnih družbenih odnosov, se pravi tesno povezani z idejno in politično smerjo naše socialistične revolucije. Po drugi strani morajo biti svobodni in neodvisni od poslovnih in državnih upravnih organov. Razumljivo, takšne vloge sindikati ne bi mogli opravljati brez aktivne in vsakodnevne podpore zveze komunistov in socialistične zveze delovnega ljudstva, se pravi vseh v njih združenih družbenopolitičnih in drugih družbenih organizacij, prav tako pa tudi delegatskih teles.

Zato se mora zveza komunistov zavzemati za krepitev vloge sindikatov — kot razredne politične organizacije delavcev v sistemu samoupravnega demokratičnega — v boju delavskega razreda, da zagospoduje nad celoto družbene reprodukcije in da bo

njen vpliv odločilen na vseh ravneh upravljanja in odločanja. Zato mora sindikat politično in organizacijsko izveliči delavca iz njegove organizacije združenega dela in mu politično in povsem konkretno pomagati pri tem, da vidi celoto združenega dela.

Do zdaj je bil sindikat praviloma usmerjen k organizacijam združenega dela, se pravi k njihovim notranjim problemom. V tem pogledu je dosegel pomembne rezultate, posebno pri reševanju vsakodnevnih problemov, ki so bistveno povezani z delavčevim materialnim, samoupravnim in političnim položajem. Toda to ni dovolj.

Sindikati se do samoupravnega združenega dela ne more obna-

šati kot zunanji faktor, ki zavzema samo politična stališča, ampak mora stalno spodbujati delavce in jih usmerjati, da čim aktivneje sodeluje v upravljanju celote združenega dela. Sindikat mora delavcem pojasnjevati, kako in koliko se jim osebni dohodki spreminjajo na podlagi produktivnosti družbenega dela in celotnega družbenega dohodka, kako in koliko pa na podlagi njihovih posameznih delovnih rezultatov. Sindikat mora torej s svojimi akcijami zajemati celoto združenega dela, ne pa se omejevati izključno na posamezne njegove dele.

Enako kot pri socialistični zvezi bi lahko pri sindikatih ponovili znano resnico, da se vodilna ideja in politična vloga zveze komunistov ne uresničujeta z besedami, ampak predvsem z intenzivnim delovanjem komunistov v demokratičnem sodelovanju z vsemi delavci, da bi sindikati dejansko lahko uresničevali svojo družbeno vlogo. Da pa bi lahko opravljali to svojo vlogo, morajo biti svobodni in samostojni pri svoji akciji. Potemtakem zveza komunistov ne more od zunaj ukazovati sindikatom. Sklepe demokratično sprejemajo znotraj sindikatov, zato se morajo komunisti — člani sindikata prav v demokratičnem sodelovanju z drugimi delavci zavzemati za to, da bodo ti sklepi socialistični, demokratični in racionalni.

V tej zvezi je treba pretehtati tudi vprašanje, ali naj bi pri sindikatih obstajala nekakšna oblika družbenega sveta za sodelovanje sindikatov z vsemi tistimi družbenimi dejavniki, ki so zainteresirani in aktivni pri reševanju istih družbenih problemov, s katerimi se ukvarjajo tudi sindikati. Pomen takšnih svetov ne bi bil samo to, da bi omogočili usklajevanje določenih skupnih stališč in akcij, in pa to, da bi v največji možni meri odpravili sedanji paralelizem, ampak tudi, da bi se bolj demokratično medsebojno odnosi družbenopolitičnih organizacij, posebno odnosi med sindikati in zvezo komunistov. Demokratično sodelovanje in skupna odgovornost bosta tako zamenjala sistem »direktiv« od zunaj, ki je pri nas še vedno precej prisoten.

Sindikati imajo še naprej funkcijo, ki jo navadno imenujemo zaščitna. Toda ta vloga se zdaj dokaj razširja. Pravica dela z družbenimi sredstvi za jama celoten kompleks neodtujljivih ekonomskih, socialnih, demokratičnih in drugih pravic delavcev, ki se ne nanašajo samo na delo oziroma na enostavno reprodukcijo, ampak tudi na celotno družbeno reprodukcijo in celoten položaj delovnega človeka v družbi. Sindikati in njihove strokovne službe — samostojne ali skupne z drugimi organizacijami in organi — se bodo morali organizirati tako, da bodo lahko ažurno spremljali uresničevanje ekonomskih in drugih samoupravnih pravic delavcev.

Toda nič manj važna od velikega pomena zaščitne funkcije sindikatov ni njihova ekonomska funkcija. V našem samoupravnem sistemu so proizvodna sredstva in celoten dohodek v rokah delavcev v združenem delu, zato sindikati v našem sistemu ne varujejo pravic delavcev pred nekim lastnikom kapitala ali monopolnim upravljavcem tega kapitala. Zaščitna

funkcija sindikatov se osredotoča v glavnem na krnjenje samoupravnih pravic, na neenakopravnost in na druge podobne deformacije v sistemu samoupravljanja. V takšnih okoliščinah pa življenjski in delovni položaj delavca ni odvisen samo od spoštovanja njegovih samoupravnih pravic, ampak tudi od rezultatov gospodarjenja s proizvodnimi sredstvi in z dohodkom, ki ga upravljajo delavci sami.

Kot najširša organizacija delavskega razreda, ki predstavlja razred kot celoto, se morajo sindikati močnejše usmeriti k širši družbeni problematiki združenega dela in družbene reprodukcije, se pravi, k ekonomski problematiki združenega dela in samoupravnih skupnosti sploh, k problemom gospodarjenja z družbenimi proizvodnimi sredstvi in posebno z dohodkom, k problemom združevanja dela in sredstev, storilnosti, planiranju in podobno. To ne pomeni, naj se sindikati neposredno vmešavajo v planiranje in v sprejemanje drugih gospodarskih odločitev samoupravnih skupnosti.

Dolžnost sindikatov je, da opozarjajo delavce ne samo s posplošenimi, ampak tudi s konkretnimi informacijami na neposredno odvisnost njihovega življenjskega in ekonomskega položaja tako od produktivnosti njihovega lastnega tekočega dela, kakor tudi od njihovega razpolaganja z družbenimi sredstvi in dohodkom oziroma z njihovim podružbljenim minulim delom, kar je najpogosteje odvisno od uspešnosti združevanja dela in sredstev delavcev temeljnih organizacij združenega dela v okviru skupnega reproduktivskega procesa. Ker pa vse to niso samo problemi samoupravnih skupnosti, ampak tudi družbenih organov, je jasno, da mora biti neposredni vpliv sindikatov močno prisoten na vseh ravneh samoupravnega in družbenega odločanja. Mislim, da lahko k temu precej pripomorejo družbeni sveti, v katerih je sodelovanje sindikatov nujno potrebno. Toda tudi v samem sistemu in v svojem delovanju v praksi morajo sindikati poiskati še druge oblike krepitev svojega vpliva na sprejemanje družbenih odločitev.

Sindikati morajo razviti še širšo aktivnost tudi na področju, rekel bi, socialne in politične pomoči samoupravljalcem in vsem delovnim ljudem. Pri tem ne mislim na socialno varstvo v ožjem smislu te besede, ampak na aktivnost sindikatov povsod, kjer gre za interese delovnih ljudi. Sindikati se še vedno preveč ukvarjajo samo s problemi na področju proizvodnje, morajo pa biti enako aktivni tudi v samoupravnih interesnih skupnostih, krajevnih skupnostih, občini, delegacijah in delegatskih telesih, družbenih dejavnostih zunaj materialne proizvodnje itd. To svojo vlogo na teh področjih mora sindikat opravljati samostojno in kot član socialistične zveze delovnega ljudstva. V tem okviru pa naj sindikati uresničujejo tudi svojo socialno politiko v ožjem smislu besede, ki je zelo pogosto zanemarjena in prepuščena izključno iznajdljivosti krajevnih skupnosti. Moramo se bojevati za to, da postane socialna politika skrb vseh ljudi za vsakogar, ki mu je potrebno socialno varstvo.

POBUDNIK IN ORGANIZATOR OSVOBODILNE FRONTE

V letih po ustanovnem kongresu Komunistične partije Slovenije na Čebinah se je pokojni Edvard Kardelj kot član politbiroja CK KPJ in neposredni organizator partijske dejavnosti na Slovenskem še zlasti močno prizadeval, da bi odpravili sektaštvo in frakcionastvo v partiji ter organizacijsko, kadrovsko in idejno utrdili organizacije slovenskih komunistov.

V svoji razpravi na drugem kongresu KPS novembra 1948 je to tedanjo dejavnost ocenil takole:

»Partijska organizacija v Sloveniji je relativno hitro prebolela udarce šestojanuarske diktature in se pričela ponovno obnovljati v stalni borbi z oportunističnimi in sektaškimi težnjami. Od tega časa dalje lahko vse do vojne sledimo procesu nenehnega notranjega utrjevanja Komunistične partije Slovenije, ki je postala neumorna kovačnica revolucionarnih kadrov — vodnikov razredne borbe delavskega razreda ter demokratične in protiiimperalistične borbe našega ljudstva. S tem, da se je partija čedalje bolj osvobajala sektaštva in da je notranje ideološko rasla, se je vse bolj povezovala ne samo z delavskimi množicami, marveč tudi z ostalimi množicami mesta in vasi in z nacionalnimi težnjami ljudskih množic. Tako je naša partija postala ne samo revolucionarna avantgarda delavskega razreda, marveč tudi resnična ljudska partija. Naša partija se je torej naučila povezovati na široki množični osnovi revolucionarni boj za socializem s konkretnim vsakdanjim bojem ljudskih množic za njihove ekonomske, politične, kulturne, nacionalne in druge interese.«

Prav to dejstvo je omogočilo Komunistični partiji Slovenije, da je pobuda njenega centralnega komiteja in tovariša Kardelja za ustanovitev Osvobodilne fronte že v prvih dneh po okupaciji nalletela na tako širok odmev. Ustanovnega sestanka OF so se razen zastopnikov KPS udeležili tudi predstavniki krščanskih socialistov, levega krila Sokolov in slovenskih kulturnih delavcev, torej prav tistih skupin, ki so s komunistično partijo

tesno sodelovale že pred okupacijo. Osvobodilna fronta se je vse bolj krepila hkrati z rastjo narodnoosvobodilnega boja kot vseljudsko gibanje za osvoboditev slovenskega naroda izpod jarma fašističnih okupatorjev in proti nacionalnemu izdajstvu reakcionarne buržoazije.

Neprecenljive so zasluge tovariša Kardelja za takšno rast Osvobodilne fronte, se pravi za odpravo še zadnjih ostankov formalne koalicije in krepitev OF kot organizacije vseh svobodoljubnih Slovencev z jasno idejno opredelitvijo — za ljudsko oblast, za socializem. Tovariš Kardelj je bil tudi neposredni pobudnik ustanovnega sestanka akcijskega odbora »Delavske enotnosti«, gibanja v okviru OF, ki je v letih oboroženega boja združilo slovenske delavce ne glede na njihovo prejšnjo politično ali sindikalno pripadnost.

Ob desetletnici »Delavske enotnosti«, novembra 1952, je pokojni Edvard Kardelj v uvodniku glasila DE zapisal:

»Predvsem je treba poudariti, da je v času, ko se je vršil ta sestanek, delavsko gibanje dejansko že zdavnaj bilo vodilna sila OF, kar se je izražalo tako v vodilni vlogi komunistične partije, kakor v najaktivnejšem sodelovanju delavskih množic raznih političnih prepričanj v osvobodilni vstaji. Toda pomen tega sestanka je v tem, da je to stvarnost pravilno ocenil, da je jasno in javno izjavil, da zedinjeno delavsko gibanje smatra vodilno vlogo delavstva in komunistične partije za neobhoden pogoj zmage osvobodilne vstaje ter da se bo zedinjeno delavstvo zato odločno borilo za enotnost Osvobodilne fronte prav na osnovi priznanja take njene vloge.«

Ta jasna idejna opredelitev Osvobodilne fronte je omogočila, da se je slovensko delavstvo prek »Delavske enotnosti« tesno povežalo s komunistično partijo in do osvoboditve ter po njej ostalo zvesto tej revolucionarni enotnosti.

Drugačne metode v delu sindikatov!

»...Za sedanjí položaj delavcev pri nas je najbolj karakteristično dejstvo, da imajo delavci svoje delavske svete, zbornice proizvajalcev in da preko njih odločajo o proizvodnji in o svojem deležu v družbeni delitvi ustvarjenega dohodka. Ni več generalnih direktij in ne prejšnjih administrativnih uprav, ki bi določale in predpisovale, kaj in koliko mora tovarna proizvesti. Podjetja oziroma njihova delavska vodstva določajo to sama v pogojih relativno svobodnega trga in v mejah plana.

V sistemu samoupravljanja proizvajalcev se ves odnos dejansko spremeni izključno v odnos znotraj samega delavskega razreda. V taki situaciji pa postanejo sindikati iz borbene zaščitne organizacije v resnici ena izmed organizacij samoupravljanja proizvajalcev. Le-ti dopolnjujejo splošni sistem samoupravljanja proizvajalcev s svojimi specifičnimi nalogami, vendar mu ne stojijo nasproti kot nekak specialni organ zaščite delavskih interesov, kot nekaka posebna politična moč izven sistema delavskega samoupravljanja...

...Potemtakem se morajo po mojem mnenju spremeniti tudi metode dela sindikatov. To ne more biti odnos prisiljevanja ali siljenja nekoga, da v nekaj privoli. Po mojem mnenju mora biti to odnos sodelovanja, udeležbe, odnos prevzemanja odgovornosti. Na koncu koncev delavci prek svojih organov samoupravljanja lahko spremenijo slabe sklepe ali napake in zato ni potrebno »izsiljevanje«. Seveda morajo tu tudi sindikati prevzeti odgovornost za rešitve. Mislim, da je bistvo sistema samoupravljanja proizvajalcev ravno v tem, da morajo vsi organi samoupravljanja prevzeti odgovornost za svoje sklepe. Tudi sindikati morajo potemtakem prevzeti svoj del odgovornosti. Čudno bi bilo videti to samoupravljanje proizvajalcev, v katerem njegovi organi in organizacije ne bi prevzeli odgovornosti za vse sklepe, »popularne« in »nepopularne«...

Iz prispevka Edvarda Kardelja k diskusiji o novi vlogi sindikatov v centralnem svetu ZSJ 7. januarja 1955

Tvoji cilji, naši cilji

Umr! je naš tovariš Edvard Kardelj. Neizprosna bolezen je veliko prezgodaj pretrgala življenjsko nit revolucionarja, državnika in socialističnega misleca, čigar življenjsko delo je vitkano v vso zgodovino naše revolucije in našega boja za samoupravni socializem. Usahnil je sredi najplodnejšega snovanja, poln ustvarjalne sile in znanja, kot neprecenljivo dragocen vir revolucionarnega ognja in novih zamisli za nadaljnjo utrjevanje samoupravnih odnosov v naši socialistični praksi.

Vest o njegovi smrti je boleče odjeknila v naših srcih in nikakor ne moremo verjeti, da ga ne bo več med nami, da ne bomo več slišali njegovih bodrilnih besed in nauk, da ne bomo več deležni njegove očetovske ljubezni, ki jo je tako radodarno razdal generacijam slovenskih in jugoslovanskih komunistov, delavcev in delovnih ljudi.

Stojimo ob krsti Edvarda Kardelja, prizadeti in žalostni, saj je preminil dragocen tovariš, ki je naši revoluciji dal sebe vsega in ki je v vseh bitkah nosil najtežja bremena in najpomembnejše odgovornosti. In se spominjamo, kaj vse je kot najbližji sodelavec tovariša Tita storil v svojem bogatem življenju, da bi delavci doumeli svoje razredno poslanstvo, da bi v ognju revolucije uresničili svoja zgodovinska hotenja, da bi delavski razred sam neposredno oblikoval socialistične družbene odnose, v katerih že uveljavlja svoja najbolj humana stremjenja. Sleherni naš delovni človek zna ceniti veliko delo, ki ga je opravil, hkrati pa vsi skupaj vemo, da bi hvalnice ob njegovi krsti zgolj poniževale njegov svetel lik osebno skromnega človeka, ki nikoli ni hlepel po priznanju in mu hvale niso ničesar pomenile. Bil je eden tistih revolucionarjev, ki vse svoje življenje neprestano in do poslednjega diha razdajajo svojemu ljudstvu. In tako je tudi umrl. V bitki za resnično oblast delavskega razreda v naši domovini in za enakopravno ter plodno sodelovanje vseh socialističnih sil v mednarodnem delavskem gibanju.

Takšen je bil naš tovariš Edvard Kardelj. Zgorel je v ljubezni do delovnega človeka in komaj zadrževane solze milijonov Jugoslovancev, ki jih je tako boleče presunila novica o njegovi smrti, pričajo, da mu naše ljudstvo hvaležno vrača to ljubezen. To pa je tudi najbolj veličasten spomenik njegovemu spominu in njegovemu delu, ki bo večno živele v naši revoluciji.

Za polno uresničenje takšnega položaja sindikatov v naši družbi in v sistemu samoupravne demokracije je nujno, da se tudi sindikati usposobijo za takšno svojo vlogo. Zdaj na primer so mnoge osnovne organizacije sindikatov praktično privesek poslovnih organov, v najboljšem primeru pa delavskega sveta. Sicer ne mislim, da mora osnovna organizacija sindikatov samo kritizirati, ne pa tudi podpirati tisto, kar je treba podpreti v politiki delavskega sveta ali poslovnih organov. Toda osnovna organizacija sindikatov bi morala biti hkrati tudi močan dejavnik izvajanja politike sindikatov kot skupne razredne organizacije delavcev. Prav ta zveza osnovnih organizacij sindikatov in širših sindikalnih organizacij oziroma njihovih organov pa ni vedno dovolj razvita in uspešna. Eden izmed razlogov je verjetno tudi ta, da precej občinskih svetov sindikatov ni niti dovolj razvitih niti aktivnih. Zato se tudi akcijska sposobnost strokovnih sindikatov zmanjšuje.

Če je ena izmed glavnih nalog sindikatov povezovati skupni interes razreda s parcialnimi interesi delavcev in njihovih samoupravnih skupnosti, potem mora biti osnovna organizacija sindikatov center, prek katerega se prenašajo problemi in težnje de-

lavcev v samoupravnih skupnostih v sindikate kot celovito razredno organizacijo, pa tudi obratno, prek nje naj se prenaša vpliv aktivnosti in stališč sindikatov kot celote na spoznanja in odločanje delavcev v njihovih samoupravnih skupnostih.

Verjetno tudi strokovni sindikati niso našli prave oblike organizacije, ki bi ustrezala načelom organiziranosti združenega dela v razmerah socialističnega samoupravljanja in samoupravnega združevanja dela in sredstev na podlagi vzajemnih dohodkovnih zvez. Integracija pri nas ne poteka prek povezovanja panog, ampak preko povezovanja reprodukcij celot, v katerih se povezujejo organizacije združenega dela različnih panog v skupnem procesu razširjene reprodukcije. To verjetno zahteva tudi organiziranje ustreznih medstrokovnih organizacij sindikatov ali vsaj njihovih strokovnih služb. Nesmiselno bi bilo vztrajati pri načelih organizacije sindikata, ki so nastala v epohi kapitalizma, ko vemo, da sta že socialistična revolucija in njen samoupravni razvoj temeljito spremenila celoten sistem proizvodnih odnosov.

Zato je treba proučiti tudi problem razmejitev vloge organov strokovnih sindikatov od

vloge organov zveze sindikatov. Zdaj so praktično tako organi zveze sindikatov kot organi strokovnih sindikatov svojo aktivnost usmerili k združenemu delu in se v glavnem ukvarjajo z istimi problemi združenega dela in pogosto na enak način. Osnovne organizacije sindikatov so prostor, kjer se stekajo po vsebini enaki materiali in dokumenti organov strokovnih sindikatov in organov zveze sindikatov federacije, republik, pokrajin in občin. Veliko je direktiv na papirju, premalo pa pomoči osnovni organizaciji, kako naj to uresniči v praksi. Strokovni sindikati pa bi morali pomagati predvsem prav tu.

Če bo imel sindikat takšno vlogo v našem družbenoekonomskem sistemu, potem mu mora družba omogočiti, da bi imel takšno vlogo tudi v političnem sistemu. Kakor je sindikat — po zakonu o združenem delu — integriran v sistem upravljanja združenega dela, tako se mora integrirati tudi v naš politični sistem. Organi sindikata ne morajo ostati samo pri globalni politiki in splošnih akcijah.

Vsekakor je pravilno stališče sindikatov, da jim ni treba prevzemati odgovornosti za odločitve državnih organov, kakor tudi državni organi ne bodo mogli vedno sprejeti zahtev in predlogov sindikatov. Toda bistveno je, da so sindikati v sistemu samoupravne demokracije prisotni s svojimi stališči pa tudi s svojimi alternativami vedno, ko gre za interese delovnih ljudi, saj imajo sindikati svoj del odgovornosti za uresničevanje teh interesov. Številni problemi skupnega družbenega interesa pa se bodo lahko urejali tudi v družbenih dogovorih in samoupravnimi sporazumi, v katerih bodo sodelovali sindikati in za katere bodo pogosto dajali tudi pobudo.

Takšno delovanje sindikata se mora izražati na vseh področjih političnega sistema, posebno pa mora imeti sindikat močne pozicije v delegatskem sistemu in pri odločanju povsod, kjer se ta sistem uresničuje. Sindikat bi moral v prihodnje skupaj z delegacijami in delavskimi sveti oblikovati stališča in opredelivati do problemov, ki jih urejajo zbori združenega dela, v skupščinah samoupravnih interesnih skupnosti, bankah in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih, v katerih imajo organizacije združenega dela svoje

delegate. Tako bi odpravili pogost pojav, da delegacije in delegati nimajo stališč in da v skupščinah glasujejo za rešitve, ki jih kasneje kritizirajo v svojih organizacijah.

Sindikat še ni v zadostni meri postal del delegatskega skupščinskega sistema. Moral bi več delovati v skupščinah občin, republik in pokrajin prek svojih delegatov v družbenopolitičnih zborih teh skupščin. Za takšno sodelovanje sindikatov v družbenopolitičnih zborih delegatskih skupščin kot tudi v drugih zborih pa velja isto, kar velja za zvezo komunistov.

Sindikat je v glavnem opravil največji del svojega dela glede konstituiranja samoupravnih interesnih skupnosti na področju družbenih dejavnosti kakor tudi v materialni proizvodnji, sam pa se ni v zadostni meri integriral v sistem samoupravnih interesnih skupnosti.

Danes sindikat ni dovolj angažiran tam, kjer delavci žive; kadar pa gre v akcije, dela to bolj s stališča socialne politike, manj pa s stališča krepitve vloge delavcev v političnem sistemu. Sindikat mora bolj vplivati na vključevanje delavcev v organe krajevnih skupnosti in občin in prispevati k temu, da se krepí pozicija delavcev pri odločanju v teh organih.

Da bi sindikat lahko uspešno opravljal svojo vlogo, je izrednega pomena vprašanje, kakšna naj bo sindikalna organizacija v občini. Ne glede na nevarnost, da lahko nastane v občini velika okorna sindikalna organizacija, je vendar občinska organizacija sindikatov, ko gre za delavski razred — poleg občinske organizacije zveze komunistov, socialistične zveze, zveze socialistične mladine in drugih organizacij — tisto mesto, prek katerega naj bi predvsem delovali politični in drugi ustvarjalni vplivi in dejavniki in to od spodaj navzgor in obratno.

Zato morajo po mojem mnenju prev občinski sveti sindikatov dobiti večji pomen, kot ga imajo danes. Ti sveti naj bi postali močna delegatska telesa osnovnih organizacij sindikatov, ki bi hkrati intenzivno delovno in politično komunicirala s strokovnimi sindikati in republiškim svetom sindikatov, da bi lahko izrazila sintezo politike in aktivnosti sindikatov.

Vse to pomeni, da se sindikat do institucij političnega sistema

ne more ravnati samo z načelnim opredeljevanjem do njihovih sklepov in ukrepov, ampak mora biti prav tako neposredni udeleženec in sodelavec v dejavnosti teh institucij in se v njih bojevati za uresničevanje svojih stališč.

Morali bi proučiti tudi vprašanje razmejitev med področji aktivnosti sindikatov in socialistične zveze oziroma njenih specifičnih nalog. Zdaj se obe družbeni organizaciji, kadar gre na primer za uresničevanje koncepta in praktičnih rešitev zakona o združenem delu, ukvarjata skoraj enako z istimi vprašanji.

V okviru celotne strukture subjektivnega faktorja družbe bi moral biti sindikat odprt za vse, kar se dogaja v zavesti delovnih kolektivov. Zato se mora sindikat v celoti, posebno pa osnovna organizacija sindikatov, še bolj demokratizirati, da bi se v njej čimbolj soočala mnenja, alternative, kritika itd.

Zavest naših delovnih ljudi še vedno obremenjujejo preteklost, omejeni materialni življenjski in delovni pogoji, pogosto pa tudi relativno nizka kulturna raven. V takšnih pogojih je pogosto tudi demokratična kultura nizka. Zato se dogaja, da demokratične odnose spremljajo tudi ekscesi in celo pojavi zlorabe demokratičnih pravic. Toda omejevanje ali zaviranje razvoja demokratičnih odnosov ni zdravo za to. Nasprotno, demokracije se naši delovni ljudje lahko nauče samo v demokratičnih odnosih. Razumljivo se morajo zavestne socialistične sile odločno postaviti po robu vsakemu poskusu reakcionarne in destruktivne zlorabe demokratičnih pravic. Toda zaradi skupnice tistih, ki poskušajo zlorabljati demokratične pravice, ne sme biti v svojih demokratičnih pravicah omejena velikanska večina naših delovnih ljudi, ki ve, da zunaj socializma delovni človek ne more imeti svobode.

To je samo del vprašanj v zvezi s sindikati, ki bi jih bilo treba preučiti med nadaljnjo graditvijo našega političnega sistema. Razprava o teh in podobnih problemih bo vsekakor odprla tudi druge probleme položaja in vloge sindikatov. Toda zunaj vsakega dvoma je, da se v samoupravnem sistemu družbenoekonomskih odnosov vloga sindikatov močno krepí in da postaja bistven pogoj za učinkovitost tega sistema.

Sindikati niso državni uradi

»V dejavnost nekaterih sindikalnih organizacij se vtihotaplja tudi administrativni stil dela, kakor da bi bili sindikati državni uradi, ki izdajajo urede in direktive. To velja zlasti za nekatere višje sindikalne organe. Za sindikalno organizacijo ni večje nevarnosti, kakor je to. Če bi se uvedel tak stil dela, bi sindikati prenehali biti organizatorji in mobilizatorji delavskih množic, ki skupaj z njimi rešujejo vsakdanje probleme tam, kjer so množice. Korenine takih napak so predvsem v še premalo razvitem demokratizmu v sindikalnih organizacijah, v nezadostnem delu med množicami, v tem, da delavci sami podcenjujejo in omalovažujejo kritik od spodaj, v nezadostnem angažiranju samih delavcev in uslužbencev pri vsakdanjem delu sindikatov in reševanju tekočih vprašanj, v zelo slabem delu pri dviganju zavesti žene-delavke itd. Te pomanjkljivosti in napake moramo odločno odpraviti. Vztrajno se moramo boriti proti težnjam posameznih tovarišev, ki vodstvo istovetijo s poveljevanjem.«

Iz referata E. Kardelja na V. kongresu KPJ 26. julija 1948, ko je govoril o aktivizaciji množic v graditvi socializma in urditvi množičnih organizacij

»Samoupravljanje presega klasični politični pluralizem in si odpira pot k ustvarjanju svobodne in družbeno odgovorne osebnosti!«

Od reakcije ni mogoče pričakovati pomoči

Navkljub polni politični angažiranosti je Edvard Kardelj zadnji dve leti pred vojno objavil več del, med katerimi je najpomembnejša knjiga Razvoj slovenskega narodnega vprašanja (1939), ki na podlagi analize zgodovine slovenskega naroda in njegovega položaja pred izbruhom druge svetovne vojne opominja, da od reakcije »ne more pričakovati pomoči v svoji osvobodilni borbi«, da je rast »občečloveške kulture odvisna od rasti zavesti o občečloveški skupnosti, o skupnih interesih ljudstev vseh jezikov«, da vodi k osvoboditvi malih narodov le boj na strani naprednih sil v svetu. Nedvomno gre za eno naših najpomembnejših del marksistične publicistike, saj je v njem prikazal Kardelj revolucionarni demokratični značaj nacionalnega vprašanja in neposredne naloge nosilcev osvobodilnega boja slovenskega naroda. Delo priča o idejni in politični dozorlosti KPS, ki je bila pogoj za to, da smo imeli Slovenci v trenutku okupacije sposobno vodstvo za povezovanje vseh svobodoljubnih sil v oboroženem boju za osvoboditev.

»Četudi nam mora biti osvoboditev in združitev vseh Slovencev smoter, ki ga nikoli ne bomo opustili, moramo naš narodni boj vendarle spraviti v sklad z najpomembnejšimi težnjami človeštva po miru, po demokraciji, po napredku, to se pravi z borbo delavskega razreda v notranjem in mednarodnem merilu. Če bi poskušali reševati slovensko vprašanje izolirano in v nasprotju s temi težnjami, bi vrgli slovenski narod v nove nesreče. Največ nepopravljive škode lahko prinese nekemu narodu iluzija, da bo dobil svojo svobodo kot dar za pomoč neki reakcionarni in imperialistični akciji...«

V Razvoju slovenskega narodnega vprašanja Kardelj med drugim ugotavlja, da bo odločala o bodočnosti slovenskega naroda v veliki meri subjektivna pripravljenost Slovencev samih upreti se zunanemu pritisku:

»Če vidimo danes silovito akcijo reakcionarnih sil, ki oznanjajo smrt malim narodom, tedaj ne moremo biti slepi tudi za tiste progresivne in demokratične ljudske sile, ki nam že danes, čeprav se zde še slabe in potisnjene v obrambo, kažejo na smer, ki jo bo bodoči družbeni razvoj neogibno zavzel... Ko so narodi nastajali, je ta pojav obnem spremljala težnja po bratstvu med narodi. Legitimni dedič te pozitivne tradicije in obnem glavni zaveznik malih narodov so torej tiste napredne demokratične družbene sile, ki že po svoji socialni vlogi izključujejo narodno zatiranje: delavstvo, kmetje in osnovne plasti tako imenovanih srednjih slojev sploh... O bodočnosti slovenskega naroda bosta torej odločala dva momenta: objektivni mednarodno politični položaj in subjektivna pripravljenost Slovencev samih, upreti se zunanemu pritisku. Vprašanje se torej pred nas postavlja tako: ali naj slovenska narodnoosvobodilna borba naposled postane sestavni del splošnega boja za napredek človeške družbe, ali pa jo bo — kakor 1848. leta in kasneje — zopet izrabila mednarodna reakcija, kar bi Slovincem prineslo samo nove poraze.«

Sperans: RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODNEGA VPRAŠANJA

OPRAVILI SMO IZPIT

Naši napori bodo brez dvoma rodili sadove, če bomo z močno skupno in enotno akcijo delavskega razreda in vseh ustvarjalnih sil naše družbe določili skupne naloge pri reševanju teh problemov in če bomo brez obotavljanja storili vse, kar nam bo omogočilo, da bomo korak za korakom premagovali sedanje težave. To seveda ne bo mogoče doseči čez noč. Toda veliko korakov v praksi, če jih delamo na podlagi načelno jasne in skupno dogovorjene orientacije, bo brez dvoma dalo pozitivne rezultate. To so večkrat potrdile tudi naše dosedanje izkušnje, zato sploh ni razloga, da tako ne bi bilo tudi zdaj.

»Zaradi naglega in dinamičnega tempa gospodarskega in družbenega razvoja je edino Jugoslaviji od vseh nezadostno razvitih držav uspelo zmanjšati razliko v stopnji ekonomske razvitosti do razvitega dela sveta. Jugoslaviji je prav tako hitreje kakor vzhodnoevropskim socialističnim državam, v skupnem povprečju vzeto, uspelo zmanjšati razliko med lastno ravnijo gospodarske razvitosti in ravnijo razvitosti zahodnoevropskih držav... Ti uspehi očitno demantirajo vse dvome in skeptične trditve, da je samoupravljanje v nasprotju s sodobnim tehničnim razvojem in da spravlja v nevarnost produktivnost dela. Kajpak bi bilo nerealno trditi, da je edini faktor teh gospodarskih in razvojnih tokov

samoupravljanje, ne pa tudi veliki materialni napori in celo materialne žrtve naših delovnih ljudi, ki so omogočale, da je bila raven investicij skoraj stalno zelo visoka. Tega zlasti ne moremo trditi zato, ker je očitno, da je določena nedodanost in nestabilnost sistema samoupravnih ekonomskih odnosov bila, in je še danes, eden izmed vzrokov, da ni naš gospodarski razvoj stabilnejši in skladnejši, gospodarski uspehi pa še večji. Hkrati pa lahko pokažemo tudi na drugo stran medalje. Analize kažejo, da je bil ekonomski razvoj jugoslovanske družbe v največji ekspanziji prav v tistih letih, ko smo hitreje in uspešneje razvijali socialistične samoupravne odnose, da pa je prihajalo do stagnacije na ekonomskem področju takrat, kadar je tudi razvoj samoupravljanja prihajal v težave in ga je ogrožal ali celo začasno zavrl pritisk raznih ekonomskih in drugih družbenih problemov.

Najmanj, kar lahko danes z vsem prepričanjem rečemo o preverjanju moči samoupravljanja v gospodarski praksi, je potemtakem, da ne le ni ovira, marveč je spodbuda za hitrejši razvoj proizvodnih sil in produktivnosti družbenega dela. Če je tako, tedaj lahko rečemo, da je samoupravljanje v glavnem opravilo izpit pred zgodovino. (Edvard Kardelj na II. kongresu samoupravljalcev Jugoslavije, Sarajevo 1971)

VLADAVINA DELOVNEGA ČLOVEKA

S tem ko se je bojevala za socializem in socialistično samoupravljanje kot družbenoekonomski odnos, je jugoslovanska družba hkrati ustvarjala pogoje za razvoj specifične oblike demokracije — demokracije socialističnega samoupravljanja. Demokracija pa ni seznam formalnih pravic državljanov, ampak živi politični izraz določene družbene in politične strukture in določene razmerja moči družbenih sil...

...Prihodnost bo vsekakor spremenila politično strukturo družbe in prinesla nove, razvitejše oblike njene demokratične življenja. Nastale bodo tudi nove diferencirane oblike demokratične idejne in politične organiziranosti. Toda v sistemu socialističnega samoupravljanja to ne morejo biti klasične politične oblasti, temveč oblike organiziranosti, ki so izraz gibanja družbene zavesti in razvoja ustvarjalnih sil družbe. Z drugimi besedami, takšne organizacije bodo imele v družbi socialističnega samoupravljanja približno tak položaj, kakršnega imajo organizacije znanosti, kulture in podobno, ne pa položaj monopolnega nosilca politične oblasti, kakršnega imajo v sistemu buržoazne demokracije...

... Celotna ideologija političnega pluralizma meščanske družbe temelji na istovetenju interesov vladajočega razreda in aparata njegovega političnega monopola na oblast s splošnimi družbenimi interesi, čeprav velikanška večina državljanov, se pravi delovnih ljudi, ostaja brez dejanskih demokratičnih pravic prav na tistih področjih družbenih odnosov, od katerih je v največji meri odvisno njihovo delo in življenje. Obratno pa samoupravna demokracija prav splošne družbene interese istoveti s samoupravnimi interesi delovnega človeka, oziroma resničnega državljanja kot nosilca konkretnega kompleksa posebnih in družbenih interesov.

Seveda, kdor ne vidi teh razlik, ali pa jih noče priznati, ne more doumeti, zakaj je vsak poskus, da bi naši družbi vsilili nekakšen politično-pluralistični ali enopartijski sistem, izrazito reakcionaren pa celo kontrarevolucionaren poskus. Kajti mehanično prenašanje takšnega političnega sistema v naš sistem socialističnega samoupravljanja bi pomenilo ne samo ponovno zaostrovanje družbenih in nacionalnih nasprotij, ki so pogojila revolucijo, ampak tudi umetno politično diferenciacijo sa-

političnih, socialnih in drugih pogojev življenja, dela in ustvarjanja ljudi, je jasno, da ne bi bilo niti demokracije niti svobode človeka, če človek teh svojih interesov in svojih misli, teženj in ustvarjalnih pogledov ne bi mogel svobodno izraziti. Zastavlja pa se vprašanje, v kakšni obliki se takšen politični pluralizem izraža.

Glede na to smo že od revolucije naprej v našem političnem sistemu — sprva v okviru narodnoosvobodilne fronte, danes pa v okviru SZDL — priznali, da so nujne določene oblike političnega pluralizma.

... Toda razvoj samoupravljanja in njegovo postopno dozorevanje v integralni družbenoekonomski in politični sistem je bistveno razširil, obenem pa tudi preobrazil in preobrazil te začetne oblike našega političnega pluralizma.

... Tako se v družbenih odnosih socialističnega samoupravljanja politika podružblja s tem, da postaja sestavni del samoupravnega odločanja. S tem pa samoupravljanje pravzaprav presega klasični politični pluralizem in si odpira pot k ustvarjanju svobodne in družbeno odgovorne

razvoju, ne pa na podlagi volje tega ali onega sloja delavskega razreda. Seveda moramo upoštevati, da tu ne gre za konflikte, ki bi pomenili razredno diferenciacijo znotraj delavskega razreda...

... Obstajajo pa tudi konflikti, ki imajo obeležje razrednega spopada, ali bi ga lahko dobili. To so konflikti med delavskim razredom in tistim njegovim delom, ki ga je Marx imenoval z njegovo lastno birokracijo, kadar si ta prilasti monopol na razpolaganje z družbenim kapitalom. Pravzaprav je to najresnejše protislovje sodobne socialistične družbe. Iz tega protislovja izvira vrsta pospadov in deformacij v družbeni praksi kakor tudi globok ideološki in politični konflikt, ki je značilen za sodobni socializem, se pravi konflikt med stalinističnim dogmatizmom ter demokratično in ustvarjalno revolucionarno marksistično mislijo. Poleg tega obstoje tudi interesi delovnih slojev zunaj delavskega razreda, na primer kmetov in obrtnikov, ki niso v nasprotju z razrednimi interesi delavskega razreda, lahko pa so v nasprotju s trenutnimi interesi njegovih posameznih delov. Prav tako obstajajo boj mnenj in konflikti pri določanju tekoče politike na raznih področjih družbenega življenja. Obstaja tudi velika razno-terost na področju celotnega sistema družbene misli, se pravi ideologije, politike, znanosti, kulture itd. Politizirani vse te raznovrstne interese v obliki političnih strank in jih s tem zreducirani na neke posplošene politične formule, bi pomenilo zanikati avtentične izraze raznovrstnosti teh interesov pri upravljanju družbe. Prav to je značilnost politične države in političnega pluralizma parlamentarnega sistema. To pa ne more biti značilnost sistema samoupravne demokracije, v kateri se konflikti rešujejo tako, da pridejo pri upravljanju družbe do neposrednega in popolnega izraza avtentični interesi delavskega razreda in vseh delovnih ljudi. Prav zato naša samoupravna demokracija ne more biti demokracija strankarskega političnega pluralizma, ampak demokracija pluralizma samoupravnih interesov.

me delavskega razreda in vseh delovnih ljudi, pri čemer bi bil družbeni vpliv skupnosti avtentičnih interesov delovnih ljudi ponovno odrinjen v korist monopola vrhov tako ustvarjenih političnih strank. Ali pa bi se takšen politični sistem — kakor je pokazala dosedanja praksa — spremenil v enopartijski sistem, ki pomeni resno nevarnost, da v imenu delavskega razreda in kot njegovo monopolno politično zastopništvo prevzame vodilno vlogo v družbi, kakor je rekel Marx, njegova lastna birokracija.

To pa pomeni, da se mora zveza komunistov, skupaj z vsemi naprednimi socialističnimi silami naše družbe, s svojim idejnim in političnim bojem odločno postaviti po robu vsem tendencam in omahovanjem, ki zamegljujejo bistveno razliko med demokracijo političnega pluralizma in demokracijo samoupravne pluralizma.

... Toda to ne pomeni, da smo, ali bi morali biti proti vsaki obliki demokratičnega pluralizma sploh. Obratno, glede na to, da se v naši družbi izraža množica interesov, ki izvirajo iz razrednih, ekonomskih,

osebni v njeni samoupravni skupnosti.

Zato naša družba ne more biti za svobodo političnih monopolov, ampak za svobodo izražanja avtentičnih interesov samoupravljalcev v strukturi socialistične in samoupravne družbe. Samo v takšni svobodi bodo zagotovljeni dolgoročni, zgodovinski interesi delavskega razreda, ki prav s svojo samoupravno vlogo kot nosilec zgodovinskega progressa postopno nehava biti razred, oziroma ustvarja pogoje za razvoj brezrazredne družbe in enakih svoboščin za vse.

Izhodišča naša nadaljnega razvoja našega demokratičnega političnega sistema mora biti postopno preseganje pluralizma političnih monopolov z resničnim samoupravnim političnim pluralizmom, se pravi, s pluralizmom avtentičnih interesov samoupravnih subjektov, tako parcialnih kot splošno družbenih. Kajti naša družba ni niti monolitna niti amorfna, temveč je celota družbeno-zgodovinsko pogojenih diferenciranih interesov. ... Preseganje teh konfliktov je možno v dolgoročnem družbeno-zgodovinskem

... Razlika med vladavino samoupravnega interesnega pluralizma in vladavino strankarskega političnega pluralizma je prav tako velika kot razlika med vladavino delovnega človeka, zasnovano na sistemu skupne, se pravi družbene lastnine proizvodnih sredstev in vladavino privatne lastnine. Takšen družbeni položaj človeka je hkrati vir globoke kulturne in etične revolucije, ker vpliva na spremembo celotne zavesti delovnega človeka. Zavest medzubenca ali človeka kot slepega orodja v centralizirani tehnobirokratski strukturi družbe postopno odmira, izginja, poraja pa se nova zavest svobodnega človeka, ki samostojno razpolaga s sredstvi, pogoji in plodovi svojega dela, ustvarjanja in življenja sploh. Zavest pasivne odgovornosti do države začinja zamenjavati zavest o ustvarjalni odgovornosti človeka do drugega človeka in njegovih interesov, s tem pa do družbe sploh.

Edvard Kardelj: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, 1977

Iskanje bistva dogajanj za vnanjimi pojavi družbene stvarnosti

O DRUŽBENI VLOGI KRITIKE

»Največji del naše sodobne družbene kritike se ustvarjalno vključuje v napredne razvojne procese naše družbe. Seveda ta kritika v marsikakem pogledu še ni dovolj globoko in smelo prodrla v protislovja socialistične družbe našega časa, vendar se je razvijala kot sestavni del socialistične akcije in je ostala na znanstvenih pozicijah. To pa je bistveno za progresivno vlogo družbene kritike.

Dejstvo, da imamo opraviti tudi s pojavi kritike, ki ima drugačna izhodišča, samo po sebi odpira diskusije o razlikah med konstruktivno in destruktivno kritiko, o vlogi družbene kritike v razmerah socialističnega samoupravljanja, o razlikah med kritiko in kritikarstvom, o tem, kaj pravzaprav je in kaj ni kritika, kje so meje družbene kritike itd. Stvar subjektivnega pojmovanja je, v kakšni obliki posameznik kritiko naše družbene kritike postavlja to temo na dnevni red. Kajti konec koncev se vsa ta vprašanja — bodisi da jih postavlja na dnevni red praktik ali pa znanstveni delavec — reducirajo na eno osnovno vprašanje: kakšna naj bosta smoter in družbena vloga kritike v sedanjih razmerah razvoja naše družbe in v kakšnih oblikah naj se afirmira.

Del naše družbene kritike takoj reagira, da je tako vprašanje samo po sebi narobe postavljeno češ, ni mogoče delati razlike v kvaliteti kritike; kritika nima meja in ji ni mogoče predpisovati, v kakšni obliki naj se

pojavlja. Kakor je odgovor enostaven, tako je tudi prazen. Kritiko od kritike nedvomno loči predvsem prav tista objektivna substanca, ki loči resnično znanstveno odkritje od neobjenjenega in eklektičnega jecljanja ali psevdoznanstvenega šarlatanstva, ki loči resnično umetnost od kiča; ki loči resnično ljudsko plemenitost od farizejskega moraliziranja.

Če bi bila vsaka kritika dobra, potrebna in ustvarjalna, bi bilo vsako slikanje umetnost, vsak izmislek znanost in vsako ustvarjanje kiča — koristno za družbo. Tisti, ki pravijo, da je vsaka kritika dobra in koristna za družbo, marsikdaj odreja ne samo okvir ter tempo in možnosti za akcijo, temveč jim vsiljujejo tudi sredstva in metode akcije.

Tisto, kar mora imeti sleherna znanstvena družbena kritika vselej in predvsem pred očmi, je dejstvo, da družba ni kratkotalno vsota subjektivnih volj njenih članov, marveč materialni odnos, odnos družbenih sil, v katerem je človek v največji meri odvisen od razvojne stopnje proizvodjalnih sil, se pravi od rezultatov, ki jih

je dosegel v podrejanju prirodnih sil svojim potrebam...

...In zato družba tudi ni diskusijski klub, v katerem se ljudje nagovore po mili volji, potem pa prespe in prepuste, naj življenje odloča. Družba je življenje samo. To je boj, ustvarjanje, zavestna akcija, materialni odnos med ljudmi in obenem odločanje in prevzemanje odgovornosti v danih objektivnih in subjektivnih razmerah in možnostih...

In prav zato so za družbeni učinek kritike odločujoči ne besede, ne subjektivna volja, ne dobri nameni in tudi ne ostrina in radikalizem kritike, marveč njeno družbeno zgodovinsko izhodišče, njen učinek na odnos družbenih sil in njen vpliv na razpored in na moč tistih družbenih faktorjev, od katerih je dejansko odvisen progres socialističnih družbenih odnosov, začenši od razvoja proizvodjalnih sil in afirmacije družbenoekonomskih interesov delavskega razreda pa do subjektivnega ustvarjalnega dejanja človeka. Kajti vsaka družbena kritika — pa naj bo še tako teoretska in zaprta v profesorske kabinete — je obenem tudi politična akcija, družbeno dejanje. S tem tudi vsaka kritika postaja sestavni del do-

ločene družbene akcije. Taka družbena akcija pa je lahko nosilec družbenega napredka, je lahko branilec tega ali onega aspekta preživelih družbenih odnosov, ali pa je celo izraz afirmacije antisocialističnih tendenc. Kakor ni enotne družbene prakse, tako potemtakem tudi ni enotne družbene kritike. Nasprotno, kritika se sama vzajemno kritizira, a njen najučinkovitejši kritik so rezultati prakse...

Edvard Kardelj: Beležke o naši družbeni kritiki, 1966

Ljubezen do človeka in zaupanje vanj

Ko so 11. decembra 1969. leta podelili Edvardu Kardelju naslov častnega doktorja slovenske univerze — istega dne so naslov častnega doktorja slovenske univerze podelili tudi Josipu Brozu Titu in še sedem univerzitetnim profesorjem — so svojo odločitev promotorji utemeljili tudi z naslednjo mislijo: »Razvoj ustvarjalne marksistične misli v zadnjih desetletjih pri nas — in ne samo pri nas — je neločljivo povezan z imenom Edvarda Kardelja. Njegovo družbenopolitično delo je hkrati nenehno prizadevanje, da bi za vnanjimi pojavi družbene stvarnosti odkril bistvo dogajanja, tisto novo, kar tvori posebnost tega dogajanja v danih pogojih prostora in časa, odpirajoč človeku nove možnosti za njegovo ustvarjalno, osvobodilno dejanje.«

Edvarda Kardelja so 17. novembra 1977 ob 30-letnici ljubljanske ekonomske fakultete imenovali za rednega profesorja politične ekonomije socializma na tem visokošolskem zavodu. V utemeljitvi ob podelitvi znanstvenega naslova je bilo med drugim rečeno:

»Izza njegovih teoretičnih zasnov odseva ljubezen do človeka in zaupanje vanj. Človeka sprejema takega, kakor je, zahteva pa od progresivnih sil, da ustvarjajo pogoje, ki naj omogočajo, da se združeni delovni človek sam osvobaja verig preteklosti in da se usmeri k bodočnosti zares človeških medsebojnih odnosov. Humanizem Edvarda Kardelja ni literarna tvorba, temveč je plod dožemanja človeka v vseh njegovih razsežnostih. Zato je njemu enostranski homo oeconomicus prav tako tuj, kot mu je tuja v sebi zaprta mehanicistična ekonomska misel, iz katere je človek izgnan. Iz teh plasti človečnosti izhaja tudi globoko prepričanje o zgodovinski upravičenosti samoupravljanja kot osnovne vsebine in oblike socialistične demokracije.«

IZ ZAKLADNICE TEORETIKA MARKSISTIČNE MISLI

Celotna Kardeljeva bibliografija je izredna. Bibliografi vedo povedati, da bi njegov celoten bibliografski opus, ki bi zajemal vse naslove izdaj njegovih del, komajda spravili na štirideset tipkanih strani.

Kardeljevega prispevka k razvoju znanstvene misli v naši državi, še posebno na področju družbenih ved, se že dolgo zavedamo. Po pravici smo ga že zdavnaj imenovali teoretika našega samoupravnega socializma. Marksističnega misleca, čigar izreden je prispevek znanstvene misli tudi v zakladnico svetovne teorije socializma.

Kot revolucionar in znanstveni mislec je Kardelj vedno poudarjal, kako potrebno je družbene znanosti kar najbolj povezovati z našo družbeno prakso.

»Resnična znanost se ni nikoli zapirala v slonokoščene stolpe, a še zlasti je to pomembno za naše družbene vede. Seveda znanost ne more biti služkinja določenih političnih prakse ali določenih vladajočih ideoloških pojmovanj. Ona sama sebi postavlja naloge in cilje. Toda ni dovolj, da znanost samo razlaga, stvari mora spreminjati oziroma prispevati k njihovemu spreminjanju. V tem smislu resnična družbena znanost ne more biti usmerjena drugače kot k nadaljnemu razvoju socialistične družbe, zato se tudi nenehno povezuje z najnaprednejšimi socialističnimi težnjami v razvoju družbene prakse. Toda, če je naše načelno stališče, da mora biti znanost neodvisna od aktualnih politič-

nih pojmovanj in ozkih oziroma dogmatsko pojmovanih ideoloških postavk, potem se mora znanost prav tako zavarovati pred nevarnostjo, da se določena metodologija raziskovanja sama ne spremeni v svojstveno ideologijo, ki bi to raziskovanje spegljala na pot jalovih spekulacij in verbalizma.«

(Iz govora na seji Srbske akademije znanosti, 1960).

KARDELJEVA BIBLIOGRAFIJA — IZBOR SLOVENSКИH KNJIG

Fašizem. Ljubljana. Tiskarna J. Pavliček 1934. 47 str. 8°. (Pseudonim Tone Brodar)

Potovanje skozi čas. Ljubljana. Mladinska matica 1934. 76 str. 8°.

Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Ljubljana. Naša založba 1939. 255 str. 8°. (Sperans)

Drugo zasedanje AVNOJ-a in slovenski narod. Predsedstvo SNOS. Triglavsko tiskarna 1944. 16 str. 8°.

Dve poti malih narodov jugovzhodne Evrope. Tiskarna Triglav 1944. 15 str. 8°.

Komunistična partija, vera in cerkev. Tiskarna Julija 1944. 22 str. °.

Na predvečer zmage. Partizanska tiskarna 1944. 16 str. 8°.

Pot nove Jugoslavije. Tiskarna Triglav 1944. 20 str. 8°.

Drugo zasedanje AVNOJ-a in slovenski narod. Ljubljana. Tiskarna Hrovatin 1945. 16 str. 8°.

Glavne značilnosti ustave FLRJ. Ljubljana. Slovenski knjižni zavod 1945. 16 str. 8°.

Govor na volivnem zborovanju II.

volivnega okraja v Ljubljani. Ljubljana 1945. 23 str. M.8°.

O današnjih glavnih nalogah zaledja. Ljubljana 1945. 16 str. 8°.

Pot nove Jugoslavije. Dve poti malih narodov jugovzhodne Evrope. Zgodovinsko mesto Jugoslavije. Ljubljana. Tiskarna Slovenskega poročevalca 1945. 47 str. 8°.

Referat na I. kongresu Osvobodilne fronte slovenskega naroda v Ljubljani 15. julija 1945. Ljubljana 1945. 27 str. 8°.

Pot nove Jugoslavije. Članki in govori iz narodnoosvobodilne borbe 1941—1945. Ljubljana. Državna založba Slovenije 1946. 544 str. 8°.

Govori na pariški konferenci. Ljubljana. Cankarjeva založba 1948. 121 str. 8°.

Komunistična partija Jugoslavije v borbi za novo Jugoslavijo, za ljudsko oblast in socializem. Ljubljana. Cankarjeva založba 1948. 72 str. 8°.

Naloge našega lokalnega gospodarstva in komunalnega gospodarjenja. Ljubljana. Cankarjeva založba 1948. 59 str. 8°.

Pripombe o nekaterih vprašanih mednarodnega razvoja. Ljubljana. Slovenski knjižni zavod 1948. 44 str. 8°.

O ljudski demokraciji v Jugoslaviji. Ljubljana. Cankarjeva založba 1949. 88 str. 8°.

Ekspozice o predlogu splošnega zakona o ljudskih odborih na 5. rednem zasedanju Ljudske skupščine FLRJ. Ljubljana. 1952. 53 str. M.8°.

Vloga in naloge Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije v borbi za socializem. Ljubljana 1953. 92 str. 8°.

Državljan v našem političnem in gospodarskem sistemu. Ljubljana

1954. 37 str. 8°.

O nekaterih idejnopoličnih vprašanih. Ljubljana. Cankarjeva založba 1955. 30 str. M.8°.

Problemi naše socialistične graditve. Ljubljana. Državna založba Slovenije. 8°.

1. knjiga 1956. 506 str.

2. knjiga 1955. 442 str.

3. knjiga 1955. 334 str.

4. knjiga 1960. 446 str.

5. knjiga 1963. 429 str.

6. knjiga 1964. 434 str.

7. knjiga 1968. 518 str.

8. knjiga 1974. 449 str.

9. knjiga 1974. 434 str.

Socialistična demokracija v jugoslovanski praksi. Ljubljana. Cankarjeva založba 1955. 60 str. 8°.

Desetletnica Organizacije združenih narodov. Ljubljana. Cankarjeva založba 1956. 28 str. M.8°.

Naša državna uprava v novih pogojih. Ljubljana. Cankarjeva založba 1956. 28 str. M.8°.

O nalogah naše zadrudne politike. Ljubljana 1956. 4 str. 4°.

O vlogi komunistov pri graditvi našega družbenega in državnega sistema. Ljubljana. Cankarjeva založba 1956. 52 str. M.8°.

Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Druga pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana. Državna založba Slovenije 1957. LXXVII + 400 str. 8°.

Po petindvajsetih letih. Poglavlja iz razvoja delavskega gibanja. Ljubljana. Cankarjeva založba 1959. 48 str. 8°.

Problemi socialistične politike na vasi. Ljubljana. Cankarjeva založba 1959. 336 str. 8°.

Socializem in vojna. Pogled na kitajsko kritiko koeksistence. Ljubljana

1954. 37 str. 8°.

Iz ekspozice E. Kardelja o predosnutku ustave. Celje. Celjski tisk 1962. 42 str. 8°.

Naloge delovnih kolektivov in družbenih organov v luči nove ustave. Ljubljana. Komunist 1963. 46 str. M.8°.

Organizacija in metode dela Zvezne skupščine. Ljubljana. Komunist 1964. 61 str. 8°.

Potovanje skozi čas. Murska Sobota 1964. 124 str. M. 8°.

Beležke o naši družbeni kritiki. Ljubljana. Državna založba Slovenije 1966. 104 str. 8°.

Razpotja v razvoju naše socialistične družbe. Ljubljana. Komunist 1969. 78 str. 8°.

Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. 3. pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana. Državna založba Slovenije 1970. 496 str. 8°.

Ekonomski in politični odnosi v samoupravni socialistični družbi. Ljubljana 1971. 37 str. 8°.

Protislovja družbene lastnine v sodobni socialistični praksi. Ljubljana. Državna založba Slovenije 1972. 114 str. 8°.

Izbrano delo. Izbral in uredil Josip Vidmar. Ljubljana. Mladinska knjiga 1973. I. knjiga: 501 str. — II. knjiga: 318 str. 8°.

Temeljni vzroki in smeri ustavnih sprememb. Ljubljana. Komunist 1973. 94 str. 8°.

Uresničevanje ustavnih načel v združenem delu. Ljubljana. Komunist 1974. 47 str. 8°.

Za demokracijo v socializmu in ne proti socializmu. Ljubljana. Komunist 1974. 40 str. 8°.

Zgodovinske korenine neuvrščeno-

nosti. Ljubljana. Komunist 1975. 49 str. 8°.

Protislovje družbene lastnine v sodobni socialistični praksi. 2. izdaja. Ljubljana. Državna založba Slovenije 1976. 129 str. 8°.

— Izšlo tudi v 3. izdaji.

Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. 3. izdaja. Ljubljana. Državna založba Slovenije 1976. 500 str. 8°.

Izbrani teksti. 1. knjiga. Izbor pripravila Renat Mejak. Ljubljana. Zavod SR Slovenije za šolstvo 1977. 139 str. 8°.

Izbrano delo. Izbral in uredil Josip Vidmar. 2. izdaja. Ljubljana. Mladinska knjiga 1977. I. knjiga: 501 str. — II. knjiga: 317 str. 8°.

O sistemu samoupravnega planiranja. Brionske diskusije. Ljubljana. Državna založba Slovenije 1977. 157 str. 8°.

Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Ljubljana. Komunist 1977. 221 str. 8° — izšlo tudi 2. in 3. ponatis.

Izbrani teksti. 2. knjiga. Izbor pripravila Renata Mejak. Ljubljana. Zavod SR Slovenije za šolstvo 1978. 175 str. 8°.

Izbrani teksti. 3. knjiga. Izbor pripravila Renata Mejak. Ljubljana. Zavod SR Slovenije za šolstvo 1978. 175 str. 8°.

Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. 2. dopolnjena izdaja. Ljubljana. Komunist 1978. 225 str. 8°.

Svobodno združeno delo. Ljubljana. Državna založba Slovenije 1978. 300 str. 8°.

Zgodovinske korenine neuvrščeno-

nosti. Ponatis. Ljubljana. Komunist 1978. 49 str. 8°.

Tito: »Tovariš Kardelj je bil neuklonljiv borec, ki ni nikoli poznal izmikanja in oddiha«

Predsednik republike, ki je na obisku v Siriji, je dal ob smrti tovariša Edvarda Kardelja tole izjavo:

»Globoko sem pretresen ob žalostni novici ob smrti našega dragega tovariša Edvarda Kardelja-Bevca, ki smo jo zvedeli daleč od domovine. Smrt tovariša Kardelja, člana predsedstev Socialistične federativne republike Jugoslavije in Zveze komunistov Jugoslavije, je velika in nenadomestljiva izguba za našo Zvezo komunistov in našo jugoslovansko socialistično skupnost, za vse narode in narodnosti naše države, za vse delovne ljudi in občane Jugoslavije.

Tovariš Kardelj je bil pol stoletja vojak našega revolucionarnega gibanja, neuklonljiv borec, ki ni nikoli poznal izmikanja in oddiha. Za revolucionarno pot se je odločil v zgodnji mladosti, pozneje pa je vzdržal vsa mučenja neljudskih režimov, okusil vse težave in nevarnosti ilegalnega dela in šel skozi vse bitke osvobodilne vojne.

Kot napredni intelektualec je bil v službi delavskega razreda, nenehno v prvih vrstah boja za njegove interese in pravice. Tako je že zelo zgodaj postal ena izmed vodilnih osebnosti najna-

prednejšega dela tega delavskega razreda — Komunistične partije Jugoslavije.

Osebnost me s tovarišem Bevcem povezujejo več kot štiri desetletja dela in boja na trnovi, vendar pošteni revolucionarni poti.

Bila so to štiri desetletja najinega tesnega in neomadeževanega sodelovanja, vse do zadnjega dne prežeta z razumevanjem in globokom vzajemnim zaupanjem, ki je temeljilo na popolni enotnosti misli in akcije v vseh obdobjih naše revolucije in socialistične graditve. V Edvardu Kardelju sem imel močno oporo že v tistih težkih predvojnih letih boja za čistost in utrditev naše partije, kot tudi pozneje v pripravah na narodnoosvobodilni boj. Z izredno nadarjenostjo revolucionarja je sodeloval v graditvi strategije našega gibanja, posebej pri ustvarjanju naše fronte vseh demokratičnih in domoljubnih sil, pred nastopajočimi nevarnostmi fašizma, za katere smo vedeli, da se jim ne bomo mogli izogniti. V vojni se je uveljavil s hrabrostjo, globoko miselnostjo in aktivnostjo pri ustvarjanju nove ljudske oblasti in postavljanju temeljev nove federativne in demokratične skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti Jugoslavije.

S trdnostjo in vztrajnostjo prekaljenega komunista in z izrednim ustvarjalnim pojmovanjem marksizma je Edvard Kardelj v vsem povojnem obdobju nosil ogromno breme pri graditvi države in njenem socialističnem samoupravnem razvoju v utrjevanje naše neodvisnosti. Posebej se spominjam najinih pogovorov v prelomnih trenutkih našega revolucionarnega razvoja. Spominjam se, s kakšno zagnanostjo je sodeloval v pripravah na uvajanje samoupravljanja, s koliko globoko analitičnostjo je osvetljeval procese v notranjem in mednarodnem razvoju v času sprejemanja programa Zveze komunistov Jugoslavije, ki ni niti po dvajsetih letih ničesar izgubil na pomenu in aktualnosti.

Zelo velika sta bila vloga in prispevek tovariša Kardelja pri graditvi družbenoekonomskega in političnega sistema naše socialistične samoupravne skupnosti v vseh ustavnih reformah, sprejemanju nove ustave, v razvoju in stalni krepitvi sistema neposredne socialistične demokracije in oblasti delavskega razreda.

Edvard Kardelj mi je bil najbližji sodelavec tudi v dejavnostih na zunanjepolitičnem področju, v krepitvi neodvisnega položaja naše države v svetu, v graditvi in uresničevanju politike

neuvrčenosti, v boju za demokratične in enakopravne odnose med vsemi delavskimi, komunističnimi in drugimi naprednimi partijami in gibanji ter nasploh med narodi in državami v svetu. Njegova izredna teoretična in analitična sposobnost je tudi na tem področju prišla do polne veljave.

Skratka, prispevek dragega tovariša Bevca naši revoluciji je ogromen. On je dal neprecenljiv prispevek njeni kontinuiteti in njeni humanistični in demokratični vsebini. Bratstvo in enotnost sta globoko prežemala njegovo bistvo in njegovo delo. Zato je tudi užival tolikšno ljubezen in nedeljeno spoštovanje ne samo svojih soborcev, marveč vseh narodov in narodnosti naše socialistične skupnosti. Tovariš Kardelj je dal zelo velik prispevek razvoju teorije o nacionalnem vprašanju. Vse to mu je prineslo velik ugled tudi v svetu.

Osebnost Edvarda Kardelja simbolizira nekompromisnega borca, preprostega in skromnega človeka in tovariša, tihega in neumornega delavca. Zdavnaj je težka bolezen načela njegov organizem, vendar ni mogla zmanjšati ustvarjalne aktivnosti.

Pogosto smo se v zadnjem času vprašali, od kod mu ta silna moč

in neverjetna energija. Bil je heroj v dolgoletnem revolucionarnem boju, ostal je heroj do zadnjega diha.

Njegovo bogato revolucionarno delo je globoko vgrajeno v naše družbeno bistvo, v temelje naše skupnosti in je zato trajno.

Njegov svetli lik pa bo služil generacijam kot navdih in zgled doslednega komunista, neumornega revolucionarja in čudovitega človeka.

Slava in hvala tovarišu Edvardu Kardelju.

Tovarišica Pepca Kardelj, članica sveta republike

Spoštovana tovarišica Pepca,

ob smrti Vašega moža tovariša Edvarda Kardelja Vam v imenu slovenskih delavcev in sindikalnega članstva izrekamo globoko sožalje.

V teh trenutkih, ko še komajda slutimo, kakšna izguba nas je doletela, nam neuklonljiva volja in življenje tovariša Edvarda, ki ga je tako polno in v celoti namenil osvobojanju delovnega človeka in napredku samoupravne socialistične družbe, vliva moči in nas hkrati obvezuje, da iz dneva v dan uresničujemo njegove zamisli, ki jih je tenkočutno in pronicljivo črpal iz življenja in z razvijanjem samoupravnega socializma nadaljeval ter bogatil marksistično misel v svetu. Borec za resnično srečo delovnega človeka je ostal do zadnjega in revolucionarnim ciljem je podredil vse svoje življenje pa tudi svoj osebni, poslednji boj.

Zato je njegova smrt tako boleča tudi za vse slovenske in jugoslovanske delavce ter mednarodno delavsko gibanje, hkrati pa nas njegovo delo in življenje tudi tako obvezuje.

*Republiški svet
Zveze sindikatov Slovenije*

Sporočilo predsedstev SFRJ in CK ZKJ

BEOGRAD, 10. februarja — Ob smrti tovariša Edvarda Kardelja je bila danes skupna seja predsedstev Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije in Socialistične federativne republike Jugoslavije, ki so se je udeležili tudi drugi najvišji funkcionarji federacije. Na seji so se poklonili velikemu revolucionarju in državniku, narodnemu heroju, junaku socialističnega dela in graditelju naše samoupravne socialistične skupnosti. Izvolili so tudi odbor za pogreb, v katerem so najpomembnejši partijski in državni voditelji ter sorobci tovariša Edvarda Kardelja.

Ob smrti tovariša Edvarda Kardelja sta centralni komiteje Zveze komunistov Jugoslavije in predsedstvo socialistične federativne Jugoslavije objavila naslednje sporočilo:

Socialistična federativna republika Jugoslavija, Zveza komunistov Jugoslavije, delavski razred, delovni ljudje, narodi in narodnosti naše države so izgubili svojega velikega sina, tovariša Edvarda Kardelja, člana predsedstev Socialistične federativne republike Jugoslavije in Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, državnika, revolucionarja, narodnega heroja, junaka socialističnega dela, znanstvenika in misleca. Neizbežna smrt je izgrala iz naših vrst velikana socialistične revolucionarne misli in prakse, čigar delo bo za vedno ostalo ena najdragocenejših pridobitev našega boja za socializem in socialistično samoupravljanje, ki bo kot večna plamenica osvetljevalo nadaljnje poti k dokončni osvoboditvi dela, delavskega razreda, naroda in človeka.

Član komunistične partije in Zveze komunistov Jugoslavije več kot pet desetletij, prvi soborec tovariša Tita že od leta 1934, član centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije od 1937. leta, je tovariš Edvard Kardelj v največji možni meri posebej ljubljen komunista in revolucionarja naše partije s tovarišem Titom na čelu, v zgodovini, izpolnjeni z nenehnimi hudimi bitkami, toda tudi odločilnimi zmagami v boju za nacionalne in človeške svobode in neodvisnost, za revolucijo in socializem, za mir in družbeni napredek v svetu. Tem plemenitim ciljem se je tovariš Kardelj v celoti daroval, v celoti je daroval tudi svoje

življenje do zadnjega diha. Bil je vztrajen revolucionar, človek, ki se je globoko zavedal vseh notranjih zakonitosti in gibalnih sil družbenih gibanj, bleščeči in prodorni um velikega marksističnega teoretika; človek, ki je dokaz o vsemočnosti države izpodbijal s širino in močjo zavestnih, organiziranih samoupravljaljskih ljudskih množic kot odločilnih nosilcev družbenega napredka.

Smrt tovariša Edvarda Kardelja je ena najtežjih izgub naše partije v njenih šestdesetih letih obstoja in revolucionarnega delovanja. Prav zato novica o njegovem odhodu iz naših borbenih vrst tako globoko in boleče odmeva v srcih in zavesti vseh naših ljudi, v njegovi rojstni Ljubljani in Sloveniji, po vsej Jugoslaviji, kot tudi pri vseh naših narodih in narodnostih.

S svojim življenjem in delom je tovariš Kardelj desetletja oboroževal naše revolucionarno gibanje in njegove borce s tistimi spoznanji in sredstvi, ki so jim pomagala dojeti objektivne zakonitosti razvoja družbe in da v njih iščejo izhodiščne temelje svojih akcij, v smeri revolucionarnih družbenih sprememb. Njegova teoretična dela so vgrajena v temelje idejnopolitičnih izhodišč zveze komunistov in vseh organiziranih sil socialistične zavesti ter ustvarjanja v njihovem vsakodnevnem boju za socializem.

Več kot pet desetletij je tovariš Kardelj vdano in ustvarjalno potrjeval revolucionarno in humanistično osebnost borca za socializem in srečo človeka. Bil je v prvih vrstah revolucionarnih bojev, s katerimi so delavski razred, narodi in narodnosti Jugoslavije pod vodstvom komunistične partije Jugoslavije s tovarišem Titom na čelu izvedli oboroženo revolucijo ter vzpostavili resnično ljudsko oblast.

Temu veličastnemu boju našega revolucionarnega gibanja je od zgodnje mladosti tovariš Edvard Kardelj daroval vse svoje umske sposobnosti, vso svojo neizčrpno ustvarjalno energijo. Dal je neprecenljiv prispevek ustvarjanju politike in vseh najpomembnejših sklepov naše partije, odkar jo vodi tovariš Tito — od pete državne konference komunistične partije Jugoslavije in petega kongresa KP Jugoslavije pa do spre-

jetja programa ZK Jugoslavije in vse do 11. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije. Njegova ustvarjalnost je vtkana v vse vsebinske odločitve delavskega razreda, narodov in narodnosti naše države, vse od usodnega 1941. leta in med junaškim osvobodilnim bojem — od sklepov osvobodilne fronte in AVNOJ, od prve naše ustave 1946. leta do ustave SFR Jugoslavije 1974. leta in zakona o združenem delu.

Revolucionar-politik, je bil tovariš Kardelj hkrati tudi revolucionar — vojak. Globoko je povezal marksistično teorijo z revolucionarno prakso in s tem ogromno pripomogel k zmagi v našem narodnoosvobodilnem boju in socialistični revoluciji.

Tovariš Kardelj je vedno ponosno poudarjal, da so jugoslovanski narodi in narodnosti s svojo socialistično revolucijo uspeli zgraditi socialistično državno skupnost, ki je dovolj močna, da v sedanjem svetu, v katerem se narodi še soočajo z imperializmom in hegemonijo, lahko zavaruje vsakega od njih in vse skupaj njihovo narodno neodvisnost in svobodno odločanje o poti socialistične graditve, ki so jo izbrali.

Izjemen prispevek je dal tovariš Kardelj mednarodni uveljavitvi socialistične Jugoslavije, zagotovitvi njene neodvisnosti, graditvi naše zunanje politike, boju za enakopravne in demokratične, politične in ekonomske odnose med narodi in državami, obdelavi idejnih in teoretičnih temeljev politike neuvrčenosti, kakor tudi premostitvi preživljenih oblik odnosov v delavskem gibanju v svetu in uveljavitvi načel neodvisnosti, samostojnosti, enakopravnega in prostovoljnega sodelovanja ter solidarnosti komunističnih, socialističnih in naprednih strank in gibanj, nadalje nevmiševanju v notranje zadeve drugih in odgovornosti partij ter gibanj pred svojim delavskim razredom in narodom.

Tovariš Kardelj je razvijal teorijo in prakso graditve naše narodne oblasti kot posebne oblike diktature proletariata in organiziranja bratske skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti Jugoslavije. Teorije ni nikoli ločil od družbene prakse, tuja pa sta mu bila tudi rutinerstvo in praktikizem.

V svojih teoretičnih delih in prak-

tični dejavnosti pri graditvi novih družbenih odnosov sta mu bila startni temelj zavest o zgodovinski vlogi delavskega razreda in globoko zaupanje v ustvarjalno moč ljudskih množic, zaupanje v človeka. Od tod tudi njegov velik občutek za nujnost demokratičnega razvoja socializma na temelju samoupravljanja in o resnični vlogi delavskega razreda, kot dejavnika vladavine samega tega razreda in ne oblasti v njegovem imenu. Na tem temelji njegov dosleden, trajen in odločen boj proti vsem oblikam birokratičnega izkrivljanja vloge in funkcije oblasti v socialistični družbi. Zato je nenehno poudarjal kontinuiteto v demokratičnem samoupravnem razvoju naše družbe, da bi dosegli takšno socialistično samoupravno družbeno skupnost, v kateri človeka ne bi izkoriščali.

V svojih znanstvenih delih kot tudi pri konkretnem urejanju družbenopolitičnih in družbenoekonomskih odnosov je izhajal iz Marxovega razumevanja komunite kot dokončne oblike osvoboditve dela, pri čemer je dajal velik delež tudi praktični graditvi našega komunalnega sistema. Vsestransko obdeluje tudi delegatski sistem kot novo obliko organiziranja in odločanja delavskega razreda ter vseh delovnih ljudi pri izvajanju oblasti in pri vodenju družbenih zadev. Tovariš Kardelj je menil, da mora takšno organiziranje zamenjati klasični parlamentarno-predstavniki sistem, ki v bistvu pomeni obliko monopola v političnem odločanju, odupevanem od delovnih ljudi.

Ogromna je vloga tovariša Kardelja pri graditvi naše skupnosti, svobodnih in enakopravnih narodov ter narodnosti. Že od prvih dni svoje revolucionarne dejavnosti je dojel pomen reševanja mednarodnih odnosov na temeljih marksističnega nauka o nacionalnem vprašanju. Izhajal je iz tega, da mednarodni odnosi v neki večnacionalni državi lahko temeljijo le na neodvisnosti, nacionalni samoopredelitvi in enakopravnosti vseh narodov — to je bilo izhodišče partije, o čemer so posebej razpravljali in kar so tudi uresničevali po prihodu tovariša Tita na čelo partije — in se pri graditvi naše federativne skupnosti vsestransko zavzemal za dosledno uporabo teh načel v praksi. Velik je njegov delež

tudi pri doslednem socialističnem reševanju mednarodnih ekonomskih odnosov v federativni Jugoslaviji. Poudarjal je pomen doslednega uresničevanja nacionalne enakopravnosti tudi na področju ekonomskih odnosov z razvijanjem samoupravljanja in s tem, da delovni človek razpolaga s sredstvi, pogoji in rezultati svojega dela.

Revolucionarna ustvarjalnost tovariša Kardelja je prišla do popolnega izraza tudi na področju razvoja družbenoekonomskih odnosov in materialnega razvoja naše socialistične skupnosti. Zlasti je pomemben njegov prispevek k marksističnemu, znanstvenemu snovanju družbenoekonomskih odnosov, izraženih v ustavnih spremembah iz 1971. in 1974. leta ter v zakonu o združenem delu in drugih zakonih o našem družbenoekonomskem sistemu. Njihova vsebina je v tem, da z neposredno spojitvijo dela z upravljanjem s sredstvi za proizvodnjo v družbeni lasti postane neposredni proizvajalec gospodar svojega dela, pogojev in rezultatov tega dela ter da na tej osnovi nadzoruje tudi celotne odnose v družbeni reprodukciji.

Tovariš Kardelj je nenehno in neumorno — pri tem je uporabljal znanstveno misel Marxa, Engelsa in Lenina — iskal vse globljo in celovito resnico o sodobni družbi, predvsem o jugoslovanski socialistični samoupravni družbi, o njenih nasprotjih kot tudi o ključih in močeh novega. Zavzemanje tovariša Kardelja je prepleteno s podrobno marksistično analizo, z odkrivanjem globljih vzrokov položajev, z iskanjem rešitev ter formuliranjem neposrednih in dolgoročnih akcij. Z mislijo in s strastjo velikega revolucionar nega borca je hitro in zanesljivo odkrival nevarnosti, ki grozijo našemu delavskemu gibanju in graditvi socialistične samoupravne demokracije od ostankev razrednega sovražnika, etastično-birokratskih in tehno-kratskih, psevdoliberalističnih in nacionalističnih sil, od malomeščanskih levičarjev, anarhizma in drugih protisamoupravnih in nedemokratičnih teženj.

S celotnim svojim revolucionarnim delom je dajal tovariš Kardelj ogromen osebni delež ustvarjalnosti naše revolucije, hkrati pa je nenehno

spodbujal ustvarjalni, raziskovalni in kritični odnos Zveze komunistov in vseh progresivnih sil do socialistične samoupravne prakse. Bistvena obelježa tega odnosa so za tovariša Kardelja protidogmatska usmerjenost raziskovanja, drznost v iskanju resnice, kritičnost do prakse in dosežnih spoznanj. Njegovi vizionarski pogledi, pogledi v prihodnost, v novi veliki jutri, bodo dolgo osvetljevali poti našega boja za dokončno uresničitev ciljev naše revolucije.

Delo tovariša Edvarda Kardelja je prepleteno z dosežki naše revolucije in stremiljenji Zveze komunistov, delavskega razreda in delovnih ljudi, vseh naših narodov in narodnosti, je lahko le delo človeka, ki je zrasel iz delavskega gibanja in ki je vse svoje moči nenehno dajal za cilje in ideale delavskega razreda, za katerega se je zavestno opredelil že od mladosti in mu ostal brezmejno zvest vse svoje življenje.

Njegova revolucionarna osebnost je postala izraz progresivnih stremiljenj delavskega razreda in človeka tudi na vseh zgodovinskih prelomnicah ter je ustvarjalno vplivala na sprejemanje takšnih progresivnih in humanističnih sklepov, ki so naši revoluciji prinašali nove uspehe in nove zmage. Tovariš Edvard Kardelj je s svojim življenjem, delom in ustvarjalnostjo simbol neizčrpne moči našega revolucionarnega gibanja, našega obdobja — obdobja nacionalne in človekove osvoboditve, obdobja socialistične revolucije in socialističnega samoupravljanja.

Kot je bil sam z vso pravico ponosen na zgodovinske pridobitve naše revolucije, tako so tudi delovni ljudje Jugoslavije z vso pravico ponosni na njegovo zgodovinsko osebnost in revolucionarno delo, na svojega heroja narodnoosvobodilne vojne in junaka socialističnega dela, tovariša Edvarda Kardelja. V njegovem revolucionarnem liku in delu bodo našle navdih današnje ter prihodnje generacije naše države in vsi tisti, ki se bojujejo za svobodo, napredek, mir in enakopravnost ljudi ter narodov po vsem svetu.

PREDSEDSTVO SFRJ

CENTRALNI KOMITE
ZVEZE KOMUNISTOV
JUGOSLAVIJE